

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Katedra trestného práva

Diplomová práca

Nutná obrana z hľadiska juristického

Adrian Matúš

2008/2009

"Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Nutná obrana z hlediska juristického zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny."

V Brně 19.3.2009

Adrian Matůš

Obsah

Úvod	5
1. Nutná obrana	7
1. 1. Podmienky a medze nutnej obrany /NO/.....	7
1. 2. Podmienky vzniku NO	10
1. 2. 1. Zájmy chránené TZ	10
1. 2. 2. Útok	12
1. 2. 2.a Posudzovanie útoku z hľadiska ex ante a z objektívneho hľadiska	15
1. 2. 2.b Útok ako ľudské konanie	16
1. 2. 2.c Útok vo forme konania a opomenutia	16
1. 2. 2.d Útok prevádzaný viacerými útočníkmi	17
1. 2. 2.e Útok zvieratá	18
1. 2. 2.f Útok verejného činiteľa	19
1. 2. 2.g Vyprovokovaný útok	21
1. 2. 2.h Útok menej závažný	23
1. 2. 2.ch Osobitné prípady útoku	23
1. 2. 3. Protiprávnosť útoku – všeobecne	26
1. 2. 4. Útok priamo hroziaci alebo trvajúci	28
1. 2. 5. Reálnosť útoku	33
1. 3. Obrana a jej podmienky	33
1. 3.1. Forma, subjekt a predmet obrany	33
1. 3. 2. Primeranosť útoku	37
1. 3. 3. Celkom zjavne neprimeraná obrana a spôsob útoku	40
1. 3. 4. Objektívne a subjektívne hľadisko posudzovania prípustnosti obrany a útoku	41

1. 3. 5. Subsidiarita konania v NO	42
1. 3. 6. Potrebnosť obrany k odvráteniu útoku	42
2. Prekročenie medzí NO	43
2. 1. Všeobecne	43
2. 2. Podmienky NO a ich prekročenie	44
2. 3. Prekročenie medzí NO z pohľadu právnej kvalifikácie	44
2. 4. Prekročenie medzí NO a jeho právne dôsledky	46
3. Útočník a obranca	47
3. 1. Osoba útočníka	47
3. 2. Osoba obrancu	48
4. Nutná obrana ako kriminologický problém	50
4. 1. Preventívne podporovanie a príprava využívania nutnej obrany ako súčasť prevencie kriminality	51
5. Komparácia Nutnej obrany v českej a slovenskej právnej úprave.....	53
6. Návrhy de lege ferenda	54
7. Exkurz do slovenskej úpravy oprávneného použitia zbrane.....	56
Záver	59
Resumé	61
Zoznam použitej literatúry	63

Úvod

Témou mojej diplomovej práce je Nutná obrana. Jej hlavným cieľom je výklad nutnej obrany na základe platnej a účinnej slovenskej právnej úpravy podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona, v znení zákona č. 650/2005 Z. z., ako i platnej a účinnej českej právnej úpravy na základe zákona č. 40/1964 Z. z. TZ a nového Trestného zákonníka č. 40/2009 Z. z., účinného od 1. 1. 2010.

Už *Ulpianus* hlásal: „*Vim vi repellere licet* – je dovolené brániť sa násiliu násilím. Toto motto môžeme teda už od dávnych čias určiť za ústredný motív vzniku právnej úpravy nutnej obrany.

Podľa štatistík dosahuje kriminalita v spoločnosti veľké rozmery a tak i preto môžeme nutnú obranu stále považovať za užitočný a spoločensky žiadúci spôsob boja so zločinnosťou. O to viac by mala jej právna úprava vždy promptne reagovať na zmenené spoločenské podmienky. Takže tento inštitút nie je len nejakým nepodstatným výmyslom, ale spoločensky dôležitou úpravou, ktorú nájdeme zakotvenú v zákonoch takmer všetkých štátov.

V dnešnej dobe, keď dochádza čoraz viac k páchaniu trestných činov a ich páchatelia sú priam neuveriteľne agresívni a brutálni, sa nutná obrana stáva čoraz naliehavejšou. Preto si každý z nás zaslúži vedieť viac o svojich právach a povinnostiach. Aj keď je nutná obrana dôležitou úpravou pre každého občana, len málokto vie, čo vôbec daný inštitút znamená. V súvislosti s touto témou dosahuje právne vedomie laickej verejnosti stále nízku úroveň.

Nutnou obranou je človek zbavený trestnosti za predpokladu hroziaceho či trvajúceho útoku. No úprava danej problematiky a sudcom voľné posúdenie prípadu je to, čo ľudí od konania v nutnej obrane odrádza. Keďže v živote môžu nastať rôzne situácie, nemôže úprava nutnej obrany obsiahnuť všetko. Preto je na sudcovi, aby posúdil jednotlivé okolnosti a objektívne zhodnotil, či sa jednalo o nutnú obranu a či bola alebo nebola primeraná. Práve nedôveryhodnosť v súdnicstvo vyvoláva potom polemiky a názory verejnosti, že súd rozhodne v neprospech napadnutého a posúdi nutnú obranu ako trestný čin. Táto diplomová práca poskytuje prehľad úpravy a možné situácie, kedy sa jedná o nutnú obranu a kedy nie. Aj laikovi vysvetľuje, ako využiť inštitút nutnej obrany v jeho medziach, aby nebola neprimeraná a tým považovaná za trestný čin. Snažíme sa v spoločnosti dosiahnuť poriadok a čo najviac zamedziť bezpráviu. Príslušné orgány ochrany štátu a jednotlivcov nemôžu zamedziť konaniu bezprávia, keďže je nemožné, aby boli všadeprítomné. Nutná obrana preto nie je len právom každého občana, ale i neoceniteľnou pomocou verejným zločkom pri zabraňovaní kriminalite a bezpráviu. Pre štát, ako i pre celú spoločnosť by bolo nesmierne prínosné, keby informovanosť a hlavne využitie tohto inštitútu bolo samozrejmosťou pre každého z nás. Vedie ma k presvedčeniu, že keby došlo k podrobnejšiemu oboznámeniu sa širokej verejnosti s danou problematikou, došlo by viac i k jej využívaniu. Napriek tomu, že je na rozhodnutí každého jedného z nás, či útoku ustúpime alebo mu budeme čeliť, nikto nie je povinný pred protiprávnym útokom ustupovať.

Každý z nás by si však mal ale uvedomiť, že aj pasivitou prispieva k páchaniu zločinnosti, pretože stav, kedy sa napadnutého nik nezastane alebo sám napadnutý obranné prostriedky nepoužije, vyvoláva v zločincoch pocit istoty v dokonanie trestného činu až po jeho beztrestnosť. Aj preto by bolo nesporným prínosom, keby sa právne vedomie o tejto páľčivej téme, akou nutná obrana bezosporu je, rozšírilo.

I keď môžu byť niektoré ustanovenia súčasnej právnej úpravy nutnej obrany stále diskutabilné a menej zrozumiteľné, nemožno ich a priori odmietat', ani nemôžu viesť len k obavám alebo pasivite, pretože si treba uvedomiť, že použitie nutnej obrany je nielen právom, ale i povinnosťou voči sebe, svojim blízkym, voči občanom...

Záverom by som chcel vysloviť neskromné želanie pre všetkých, aby sme situáciu nutnej obrany radšej nikdy nezažili a poznali ju len z médií alebo z odborných publikácií.

1. NUTNÁ OBRANA

Úprava v slovenskom trestnom zákonníku § 25 z.č. 300/2005:

1/ Čin inak trestný, ktorým niekto odvracia priamo hroziaci alebo trvajúci útok na záujem chránený týmto zákonom, nie je trestným činom.

2/ Nejde o nutnú obranu, ak obrana bola celkom zjavne neprimeraná útoku, najmä k jeho spôsobu, miestu a času, okolnostiam vzťahujúcim sa k osobe útočníka alebo k osobe obrancu.

3/ Ten, kto odvracia útok spôsobom uvedeným v odseku 2, nebude trestne zodpovedný, ak konal v silnom rozrušení spôsobenom útokom, najmä v dôsledku zmätku, strachu alebo zľaknutia.

4/ Ak sa niekto vzhľadom na okolnosti prípadu mylne domnieva, že útok hrozí, nevylučuje to trestnú zodpovednosť za čin spáchaný z nedbanlivosti, ak omyl spočíva v nedbanlivosti.

Úprava v českom trestnom zákonníku § 13 z.č. 140/1961 totožná s úpravou nového trestného zákonníka v § 29 z.č. 40/2009 s účinnosťou od 1.1.2010:

1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

1. 1. Podmienky a medze nutnej obrany

Podľa § 25 Trestného zákona / ďalej len TZ / je **podstatou nutnej obrany odvracanie útoku človeka na záujem chránený týmto zákonom a to činom, ktorý by bol inak činom trestným, smerujúcim proti útočníkovi**. Keďže ten, kto útok odvracia, ochranou tých istých záujmov ako sú záujmy trestného zákona samotného, jedná v zhode s ním a nie proti jeho účelu. Takýto čin je tak oprávnený a preto beztrestný.¹

Nutná obrana vo vzťahu ku krajnej núdzi je tak jej privilegovaným prípadom. Je to osobitný prípad stretnutia záujmov na ochrane rôznych spoločenských vzťahov, keďže na jednej strane je to záujem, ktorý bol napadnutý útokom, na druhej strane je to zdravie, majetok, prípadne život útočníka alebo nejaký iný záujem, ktorý by za iných okolností požíval ochranu. Nutná obrana je vlastne špeciálnym prípadom krajnej núdze² a musíme ju chápať ako spoločensky užitočný inštitút, nakoľko obranca pri odvracaní útoku páchatel'a v podstate nahrádza štát a jeho orgány, ktoré nie sú na danom mieste a v danom okamihu schopné poskytnúť napadnutému primeranú ochranu. Pri strete záujmov právo uprednostňuje záujmy obrancu, čím zaručuje jeho spoločenskú prospešnosť a užitočnosť a porušuje tie záujmy útočníka, ktoré by inak boli taktiež chránené zákonom.

¹ ČÍSAŘOVÁ D., ČÍŽKOVÁ, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC 1/1986, str. 18

² PRIKRYL, O.: K návrhu nového TZ o nutnej obrane. Justičná revue, r. 57, č. 2, 2005, str. 156

Pozitívum nutnej obrany teda spočíva v tom, že bráni dokonaniu započatej, či ďalšej zamýšľanej trestnej činnosti, zabezpečuje realizáciu trestnej zodpovednosti a náhradu spôsobenej škody. Účelom nutnej obrany je poskytnúť možnosť občanom k ochrane záujmov vlastných, záujmov iných osôb, záujmov štátu a spoločnosti, pretože na mieste páchania útoku nie je často možné zaistiť včasný zásah verejných orgánov. Je nutné vychádzať zo zásady, že riziko vyvolané útokom by mal niesť útočník, a nie obranca, pretože práve útočník svojím jednostranným konaním vyvolal situáciu, za ktorej bola použitá nutná obrana. Pri zachovaní právnych pravidiel vždy prevažuje záujem na nutnej obrane nad poškodením určitých práv útočníka, avšak fakt útoku ešte nečiní útočníka úplne bezprávnym. Právo má určiť mieru porušenia týchto práv a stanoviť podmienky, za ktorých je porušenie práv útočníka prospešné, pričom by všeobecne malo platiť, že čím hrubšieho porušenia práva sa útočník dopúšťa a čím závažnejšie záujmy obrancu a iných osôb budú porušené, tým užšie bude treba vytýčiť medze ohľadov na útočníka³. Ak teda má právna úprava vylučovať nebezpečenstvo zneužitia, nesmie byť v rozpore s racionálnou úpravou spoločenských vzťahov vôbec.⁴

V tejto súvislosti je však ale ešte nutné zdôrazniť, že nutná obrana *nie je povinnosťou, ale len právom každého občana*. Nemalo by sa teda jednať vyslovene o obranu za každých okolností, ale o primeranosť obrany a útoku za použitia takých prostriedkov obrany, ktoré sú nutné a potrebné k odvráteniu útoku bez zbytočného ohrozenia obrancu. Záleží len na slobodnej vôli každého občana, či sa rozhodne toto právo využiť. Ak sa občan odmietne brániť, nemôže za to niesť trestnú zodpovednosť, keďže nemá zákonom určenú povinnosť uplatňovať nutnú obranu proti trestným činom, i keď z morálneho hľadiska by to bolo nesporne žiaduce. Mnohým občanom v tomto bráni množstvo objektívnych či subjektívnych prekážok, alebo zásahom proti útoky by mohla byť spôsobená obrancovi väčšia škoda, ako ktorá hrozila zo samotného útoku. Občanom z TZ vyplýva iba povinnosť preukázať trestný čin alebo trestný čin či poznatky o jeho spáchaní oznámiť príslušným orgánom za predpokladu zohľadnenia nebezpečenstva, ktoré z toho vyplýva pre nich, ako i pre osoby im blízke. Povinnosť čeliť nebezpečenstvu útočného charakteru nutnou obranou však majú určité špeciálne kategórie osôb, ktorým to priamo nariaďuje zákon alebo služobné predpisy. V prípade nečinnosti tieto osoby podliehajú trestnoprávnej zodpovednosti, ktorú upravujú i iné zákony, prísnejšie vymedzujúce podmienky zásahu ako všeobecné znenie nutnej obrany, vychádzajúce zo zásady primeranosti, prípadne subsidiarity.

Obrana chránených záujmov je teda právom, nie povinnosťou občanov. Občan však môže pomôcť hájiť napadnuté záujmy pri zákroku i verejnému činiteľovi, kedy i občan požíva ochranu

³ KUCHTA, J.: Nové tendence právni úpravy a posudzování nutné obrany v Čs. TZ. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd“, konanej dňa 28. marca 2001, Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001, str. 45

⁴ DOLENSKÝ, A.: Primeranosť nutnej obrany, str. 31

verejného činiteľa. Trestnoprávna náuka nadväzuje na učenie o prirodzenom a na štáte nezávislom práve nutnej obrany. Vychádza ale pritom z objektívnej súbežnosti individuálnych a spoločenských záujmov, ktorá odráža i vzájomnú zastupiteľnosť konania štátu a jednotlivých občanov pri potlačovaní protispoločenských konaní.⁵

Z uvedeného teda vyplýva, že za ideový základ nutnej obrany môžeme považovať *princíp obrany individuálnych záujmov*⁶. Individuálny záujem musíme chápať v zmysle konkrétneho záujmu, nie v zmysle záujmu jednotlivca alebo skupiny osôb, keďže TZ hovorí o nutnej obrane proti útokom na všetky záujmy chránené týmto zákonom, ktorý mi sú nielen záujmy fyzickej osoby a jej skupiny, právnickej osoby a jej zoskupenia, ale i všeobecnejšie záujmy štátu či spoločnosti. Aby nedochádzalo k zamieňaniu obsahu pojmu princíp obrany individuálnych záujmov s ochranou záujmov jednotlivca, jeho výstižnejším názvom je princíp obrany konkrétnych záujmov.

Ďalším ideovým základom nutnej obrany je *princíp obrany právneho poriadku*, keďže chráni tie isté záujmy ako právny poriadok, k čomu dochádza v prípade, keď inštitúty ochrany právneho poriadku nemôžu pre fyzickú neprítomnosť alebo inú indispozíciu túto svoju ochrannú funkciu plniť. Nutná obrana ako právny inštitút sa tak sama stáva súčasťou právneho poriadku.

Za ďalší pilier, odôvodňujúci nutnú obranu môžeme považovať *sociálny princíp*, ktorého sociálny aspekt je zohľadnený obranou nielen seba, ale i iného. Nutná obrana nie je prípustná, ak by išlo o zneužitie práva alebo ak by nebol zároveň ohrozený záujem vyjadrený sociálnym hľadiskom⁷. Je žiadúce priame odstrašenie páchatel'a konkrétneho trestného činu od jeho spáchania, je nutná generálna prevencia proti páchaniu trestných činov hrozbou okamžitého zákroku proti nim zo strany kohokoľvek, ale i posmelenie napadnutých i ostatných osôb k obrane proti protiprávnym útokom formou primeranej reakcie. Nezanedbateľným je i pozitívne ovplyvňovanie vzťahov medzi obeťou útoku a obrancom, proti ktorému nebol útok pôvodne vedený. Takto charakterizovaný sociálny princíp označujeme aj ako kriminologický princíp, keďže jeho obsah je tvorený oblasťami, ktoré skúma kriminológia.

Hlavným cieľom právnej úpravy nutnej obrany je teda dosiahnuť, aby ju subjekty mohli prevádzať bez trestného postihu, ale i varovanie pred ľahkomyselným preberaním a realizáciou rizika v nutnej obrane, keďže právna úprava má zabrániť zneužívaniu obranného konania ku

⁵ KUČHTA, J.: Nutná obrana. Masarykova univerzita. Brno, 1999, str. 72

⁶ KUČHTA, J.: Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999

⁷ DOLENSKÝ, A.: Nová koncepcie nutné obrany - § 13 TZ. Bulletin advokacie, č. 1, Praha: Česká advokátní komora a Slovenská advokátní komora v nakladatelství CODEX, 1994, str. 20

zbytočnému poškodzovaniu útočníka, avšak na druhej strane i nepriamo stimulovať obranné konania prinášajúce spoločenský úžitok⁸.

1. 2. Podmienky vzniku nutnej obrany

1.2.1. Zájmy chránené TZ

V zmysle § 25 ods. 1 TZ čin inak trestný, ktorým niekto odvracia priamo hroziaci alebo trvajúci útok na záujem chránený týmto zákonom, nie je trestným činom.

Za chránené záujmy sa vo všeobecnosti považujú práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb a taktiež záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie Slovenskej republiky. Chránené záujmy, primárne určené na ochranu súkromnoprávných záujmov, sú i záujmami verejnoprávnymi, keďže každý záujem ochraňovaný verejným právom sa stáva aj verejným, pretože jeho zvýšená ochrana je celospoločenským záujmom.

Rozsah chránených záujmov v TZ je dostatočný, prakticky zahŕňa všetky mysliteľné záujmy. Ich právnym podkladom je Ústava Slovenskej republiky, na základe ktorej je jednoznačne odôvodnená nevyhnutnosť inštitútu nutnej obrany. Ústava Slovenskej republiky tak poskytuje priestor na ochranu života, zdravia, slobody, vlastníctva, životného prostredia ..., ktoré je štát povinný ochrániť sám pred sebou pomocou zákonov iných právnych odvetví ako je napr. štátne právo, aj proti iným subjektom tiež prostredníctvom TZ ako možnosti *ultima ratio*. Na druhej strane takéto široké spektrum záujmov mohlo v minulosti napomáhať k politickému zneužívaniu práva nutnej obrany pri ochrane štátnych záujmov. Súčasná právna úprava už k tomuto nedáva žiaden priestor, pretože v záujme depolitizácie a deideologizácie bol chránený triednopolitický záujem na ochrane socialistického a spoločenského zriadenia nahradený záujmom na ochrane akéhokoľvek ústavného zriadenia.

Bližšie určenie chránených záujmov je predmetom jednotlivých hláv Osobitnej časti TZ, avšak ich úzka špecifikácia je obsiahnutá v jednotlivých skutkových podstatách trestných činov, ktoré môžu byť dokonca kombináciou viacerých záujmov rozličného druhu – napr. obrana proti trestnému činu lúpeže chráni nielen vlastnícke a podobné majetkové vzťahy, ale aj život a zdravie, slobodu rozhodovania a pohybu a pod.

Medzi záujmy chránené trestným zákonom podľa Osobitnej časti TZ radíme:

- *Trestné činy proti životu a zdraviu* - chránenými záujmami sú v tomto prípade predovšetkým ľudské zdravie a ľudský život. Nakoľko ide zväčša o útoky na telesnú integritu, nutná obrana je v tomto prípade pomerne často využívaná. No pokúsme sa pozrieť na to, ako by vyzerala nutná obrana proti trestnému činu účasti na samovražde. Je zrejmé, že realizácia tohto činu nie je bez spolupráce s poškodeným možná, pretože v prípade, ak poškodený upustí od úmyslu spáchať samovraždu, útok netrvá

⁸ KUČHTA, J.: Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s tr. 190

ani nehrozí a preto nutná obrana nie je prípustná. Tretia osoba by v tomto prípade mohla použiť nutnú obranu proti páchatelovi tohto trestného činu, napr. obmedzením prístupu k poškodenému, a tým zabrániť útoku, ktorý by v danom prípade bol kvalifikovaný ako pomoc pri samovražde.

- *Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti* - chránenými záujmami je hlavne osobná sloboda, sloboda rozhodovania, sloboda vyznania, domová sloboda, sloboda rozhodovania v sexuálnych vzťahoch. Nutná obrana je i v týchto prípadoch pomerne častá.
- *Trestné činy proti rodine a mládeži* - chránia prevažne zdravý vývin detí a mládeže, zdravý rodinný život, mravnú výchovu mládeže. Nutná obrana v týchto prípadoch je viacmenej len v teoretickej rovine, nakoľko je v týchto prípadoch len málo účinná. Napr. pri trestnom čine dvojmanželstva by nutnou obranou pri plánovaní uzavretia druhého manželstva mohlo byť obmedzenie osobnej slobody ženicha, pri odložení a opustení dieťaťa je nutná obrana teoreticky možná skorším odňatím dieťaťa inak oprávnenej osobe, či by však k takejto situácii v praxi došlo, je otázne.
- *Trestné činy proti majetku* - za chránené vzťahy v tomto prípade považujeme vlastnícke a podobné majetkové vzťahy. Ak sú vykonané fyzickým odcudzením vecí, nutná obrana je pri nich úplne bežná.
- *Trestné činy hospodárske* - chránia trhovú ekonomiku, hospodársku sústavu a hospodársku disciplínu, menové a daňové vzťahy a vzťahy vyplývajúce z práv duševného vlastníctva. Nakoľko ide o záujmy štátu, čiže všeobecné záujmy, nutná obrana sa pri nich nevyskytuje, keďže ľudia nie sú ochotní sami tieto záujmy brániť, pretože sa ich priamo nedotýkajú.
- *Trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu* - chránenými záujmami sú v tomto prípade verejná bezpečnosť a životné prostredie. Keďže sa útoky na takto chránený záujem vyskytujú hlavne v podobe fyzických atakov ako na ľudí tak i na životné prostredie, práve proti nim môže byť nutná obrana obzvlášť účinná.
- *Trestné činy proti republike* - ako už napovedá názov, chránenými záujmami sú základy a bezpečnosť republiky, pričom sa pomerne často zamieňajú s ochranou iných záujmov, ako napríklad pri terore je to život, zdravie či sloboda človeka, pri záškodníctve vlastníctvo.... Trestné činy proti republike sa vyskytujú iba minimálne.
- *Trestné činy proti poriadku vo verejných veciach* - záujem na riadnom výkone verejnej moci, ktorý nemá byť rušený inými osobami ani samotnými vykonávateľmi verejnej moci, keďže ide o zákaz jej zneužívania. Trestné činy verejných činiteľov väčšinou porušujú aj iné chránené záujmy, ktoré sú pri posudzovaní splnenia podmienok nutnej

obrany prioritné. Nutná obrana je tak prípustná pri trestných činoch podnecovania a schvaľovania trestného činu, nadržavania či prevádzachstva.

- *Trestné činy proti iným právam a slobodám* - v tomto prípade ide o chránené záujmy v súvislosti so slušnými medziľudskými vzťahmi a slušným správaním sa ľudí hlavne na verejnosti. /Ako príklad môžeme uviesť nutnú obranu proti vandalom, ničiacim verejný majetok/.
- *Trestné činy proti brannosti, civilnej službe, službe v ozbrojených silách a proti obrane vlasti* - chránenými záujmami sú záujem na riadnom plnení brannej povinnosti a civilnej služby⁹ a zabránenie slovenským občanom v spolupráci s vojskami iných štátov. V praxi sa nutná obrana v týchto prípadoch nevyskytovala.
- *Trestné činy vojenské* - záujmy na riadnom a akcieschopnom fungovaní Armády Slovenskej republiky. Tieto záujmy môžu porušiť len vojaci, nutnou obranou môže byť napríklad násilné dolapenie dezertujúceho vojaka a privedenie tohto späť k príslušnej jednotke.
- *Trestné činy proti mieru, ľudskosti a trestné činy vojnové* – chránenými záujmami sú v tomto prípade ľudské práva a slobody, mier a primerané spôsoby vedenia vojny. Okrem trestných činov ako je hanobenie národa, rasy a presvedčenia, podnecovania k národnostnej, rasovej a etickej neznášateľnosti a podpory a propagácie skupín smerujúcich k potláčaniu základných práv a slobôd sa u nás tieto trestné činy v podstate ani nevyskytujú.

I napriek vyššie uvedenému sa v praxi často stáva, že väčšinou zužuje nutnú obranu na ochranu života, zdravia, telesnej integrity, slobody, ľudskej dôstojnosti či vlastníckych a podobných majetkových vzťahov, avšak mala by siahať i k takým teoretickým zovšeobecneniam, vďaka ktorým by následne mohla kvalitne aplikovať inštitút nutnej obrany i na neobvyklé prípady. Nutná obrana nie je napr. jednoznačne doriešená v prípade, keď je sporné, či môže vzniknúť u iných osôb vtedy, keď napadnutý súhlasí so stratou práva alebo so spôsobením škody.

1.2.2. Útok

Pre pochopenie nutnej obrany je nevyhnutné najskôr vysvetliť pojem útok, proti ktorému nutná obrana smeruje.

***Útok musí smerovať proti záujmom chráneným Trestným zákonom a musí byť priamo hroziaci alebo trvajúci*¹⁰.**

⁹ Branná povinnosť a výkon civilnej služby už nie sú v súčasnosti v podmienkach SR aktuálne, nemožno však vylúčiť, že v budúcnosti v súvislosti s vojnou či obdobným stavom, opäť nenadobudnú na svojom význame. Trestné činy podľa hlavy X. TZ preto musia ostať v slovenskom trestnom práve zachované.

¹⁰ SAMAŠ, O.-STIFFEL, H.-TOMAN, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: Iura edition, 2006, str. 62

Za útok však nie je možné považovať nebezpečenstvo vyvolané človekom z nedbanlivosti¹¹, pretože útok musí byť čin protiprávny, spôsobený konaním človeka. /Protiprávne konanie delíme potom na zavinené a nezavinené¹² /pri ktorom sa protiprávnosť prejavuje vo výsledku/ a môže byť uskutočnené formou aktívneho konania /komisívne/ alebo opomenutím /omisívne//, ktorého bližšiemu vysvetleniu sa budem venovať neskôr.

Napriek tomu, že všeobecne panuje zhoda v tom, že útok musí byť protiprávnym konaním človeka, nie je už ale tak úplne zrejmé, či útokom musí byť čin zavinený, a ak áno, či zavinenie musí byť úmyselné. Za predpokladu prijatia záveru, že na útok sa musí vzťahovať zavinenie ako na skutkovú podstatu trestného činu, nutná obrana by bola prípustná len proti trestným činom, čo je v rozpore so všeobecne prijatou teóriou i praxou, keďže nutná obrana je napríklad prípustná aj voči priestupkom a správnym deliktom. Pre stanovisko, že na útok nie je potrebné zavinenie, hovorí nielen utilitaristické hľadisko, ale i fakt, že Trestný zákon nedáva na takýto názor opodstatnenie.

Ak by sme však bezvýhradne prijali tento názor, museli by sme dospieť k záveru, že nutná obrana je prípustná i pri porušení prevažnej väčšiny súkromnoprávných, najmä občianskoprávných noriem, čo by zákonite viedlo k takmer neobmedzenej „svojpomoci“ a k využívaniu nutnej obrany i v prípadoch súkromnoprávneho charakteru. Ľudia by „vzali spravodlivosť“ do vlastných rúk a právom dovoleným, no spoločensky kontraproduktívnym správaním by tak dospeli k ľubovôli, čo by tak potom viedlo vlastne až k anarchii. *Preto protiprávnym útokom, proti ktorému je prípustná nutná obrana v trestnom zákone v žiadnom prípade nemôže byť protiprávne konanie proti normám súkromnoprávnej povahy.* Súkromné právo má dostatok vlastných súkromnoprávných inštitútov / takým je napríklad občianskoprávny inštitút /, ktoré zabezpečujú okamžitý zásah bežných ľudí na ochranu práva, keď je to nutné. *Ak však protiprávne konanie proti súkromnoprávnej norme ďalej postihuje, no nie nevyhnutne sankcionuje trestné právo alebo inú normu verejnoprávnej povahy, takéto konanie sa považuje za útok v zmysle § 25 TZ a je proti nemu prípustná nutná obrana za predpokladu, že protiprávnosť smeruje proti normám práva verejného, nie súkromného.*

Z charakteristiky TZ teda nevyplýva, že útok nemôže mať aj povahu priestupku či iného správneho deliktu, no musí byť vždy namierený proti záujmom chráneným TZ. Je v záujme jednoty právneho poriadku, aby mohli byť útoky proti normám trestného práva a správneho práva v prípade prostriedkov ponechaných priamo bežným ľuďom odvracané jednotným spôsobom, keďže z charakteru útoku sa väčšinou nedá určiť, či smeruje k trestnému činu alebo správne deliktu. Obranca musí často okamžite a pod vplyvom strachu zhodnotiť situáciu, čo tak vedie

¹¹ MADLIAK, J.–MADLIAK, A.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti. Košice: ATOM computers, 2000, str. 245

¹² PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2001, str. 273

k subjektívnemu hodnoteniu, čím môže byť i skreslené. Požiadavka na protiprávnosť útoku, smerovaným len proti normám trestného práva nielenže nemá oporu v TZ, ale ten ju navyše i nepriamo vylučuje tým, že útok musí byť namierený iba proti záujmom chráneným TZ.

Takže útok v zmysle nutnej obrany v TZ treba chápať ako protiprávne ľudské konanie proti normám verejného práva. Keďže však nie každé porušenie normy verejného práva možno postihnúť, bolo by neúčelné proti takémuto zväčša spoločensky nie závažnému protiprávnemu konaniu pripustiť nutnú obranu. Protiprávnosť by sa mala jednoznačne prejavovať i v možnosti potencionálneho sankcionovania /možnosť sankcionovania určitého druhu správania, nie jeho miery či objemu/ zo strany orgánov verejnej moci a z tohto dôvodu preto **útok treba chápať ako protiprávne ľudské konanie proti normám verejného práva sankčného charakteru.**

Na druhej strane je však nutné zdôrazniť, že protiprávnym útokom, proti ktorému je prípustná nutná obrana nie sú „... púhe telesné reflexy, či už podmienené alebo nepodmienené, pohyby v stave bezvedomia ani tzv. *vis absoluta*...“¹³ -/fyzické, nie psychické donútenie inej osoby k určitému chovaniu telesnej povahy, kedy donútená osoba nie je schopná v danom momente v tomto smere reálne ovládať svoje telo/. Týka sa to útokov proti telesnej integrite či proti majetkovým vzťahom formou fyzických atakov.

Útok je teda charakterizovaný...“ pomerne abstraktne, je širším pojmom než pojem napadnutie, ktoré sa prejavuje v otvorených a často násilných aktívnych konaniach, spojených s prekonávaním odporu alebo s potlačením možnosti odporu. Útok naproti tomu zahŕňa okrem násilných i konania nenásilného charakteru, ako sú napr. niektoré trestné činy proti majetku.

Na základe predchádzajúceho obšírneho výkladu tak o pojme *útok* môžeme vytvoriť nasledovnú definíciu, ktorú by z hľadiska de lege ferenda bolo vhodné zaviesť priamo do zákonného znenia nutnej obrany. *Útok je protiprávne ľudské konanie alebo správanie, primárne smerujúce proti normám verejného práva sankčného charakteru, ktoré negatívne zasahuje záujmy chránené Trestným zákonom.*

Z hľadiska ohrozenia chránených záujmov potom prichádzajú do úvahy nasledovné možnosti konania:

- ✚ novo vzniknuté ohrozenie chránených záujmov,
- ✚ zvýšenie už existujúcich ohrození či rizík,
- ✚ udržiavanie už existujúcich ohrození či rizík,
- ✚ udržiavanie už vzniknutých porušení záujmov¹⁴

Podľa prevládajúceho názoru je možné realizovať nutnú obranu, len v prípade prvých dvoch alternatív.

¹³ KUČHTA, J.: Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999, str. 79

¹⁴ KUČHTA, J.: Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999, str. 73-74

„Nutná obrana by nebola napr. možná u tzv. trvajúcich trestných činov, pokiaľ nie je možno vytvorenie a udržiavanie protiprávneho stavu hodnotiť ako útok na konkrétnu osobu pri splnení i časovej podmienky útoku. Nutnú obranu nemožno použiť ani v prípade, keď bol útok už fakticky dokončený. Z vyššie uvedených definícií útoku tak vyplývajú pre jeho hodnotenie nasledujúce dôsledky:

1.2.2. a/ posudzovanie útoku z hľadiska *ex ante* a z objektívneho hľadiska

Rozhodujúcou je situácia, ako sa javila obrancovi v okamihu obrany a taktiež hodnotenie budúcej udalosti v okamihu, kedy k nej ešte nedošlo a posudzovanie útoku z *objektívneho hľadiska*. Je potrebné zhodnotiť všetky dané okolnosti v dobe konania, i keď vyšli najavo až dodatočne. Len proti abstraktne nebezpečnému jednaniu /v skutočnosti neohrozujúceho žiadny konkrétny záujem/, obrana nie je prípustná.¹⁵ „To vyúsťuje do neprípustnosti nutnej obrany proti nespôsobilému pokusu¹⁶, keďže síce v takom prípade existuje spoločenský záujem na presadení práva, chýba však objektívne potreba ochrany /napr. ak má obranca vedomosť o tom, že zbraň útočníka nie je nabitá, nemôže útočníka zabiť, avšak stále hrozí útok na slobodu človeka, ktorý obeť môže odvrátiť prostriedkami nutnej obrany/

Ak sa obranca zmýli v skutkových okolnostiach situácie nutnej obrany, alebo ak došlo k ich mylnému predpokladu, môže byť postihovaný len trestným činom z nedbanlivosti.

I pokus, pri ktorom neexistoval konkrétny spoločenský záujem ohrozený útokom, prípadne nemohol byť nespôsobilými prostriedkami objektívne zasiahnutý¹⁷ /napr. verná napodobenina zbrane, neschopná streľby/, má byť trestný, avšak pri hodnotení spoločenskej nebezpečnosti je potrebné prihliadať nie k povahe skutočného konkrétneho záujmu, ale toho, ktorý páchatel' postihnúť chcel¹⁸. Pokiaľ by však boli takéto nespôsobilé prostriedky použité pri útoku na život či zdravie, nutná obrana by prípustná nebola, uplatnilo by sa ustanovenie o omyle. Ak by však boli tieto prostriedky použité napr. k vyhrážkam pri lúpeži, nutná obrana by prípustná bola, pretože ochranu vlastníctva môžeme považovať za spôsobilý predmet /záujem/ útoku. Nutná obrana by bola oprávnená za dodržanie zásady jej primeranosti taktiež v prípade, keď by ohrozený nevedel rozpoznať nespôsobilosť použitých prostriedkov útoku.

¹⁵ KUČHTA, J.: Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999, str.75

¹⁶ FUCHS, H.: Grundfragen der Notwehr, Wien, 1986, str. 71

¹⁷ Komentář k TZ, Beck 1997, str. 69

¹⁸ SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné, Praha, 1947, str. 269-270

1. 2. 2. b/ útok ako ľudské konanie

Útokom sa v tomto prípade rozumie také konanie alebo opomenutie fyzickej osoby, ktoré napĺňa v súlade so zákonom nielen všetky znaky útoku, ale i spoločenskú nebezpečnosť a protiprávnosť. Pojem útočníka býva väčšinou totožný s pojmom páchatel'a trestného činu¹⁹ a nikdy ním nemôže byť neživá vec. Taktiež je vylúčené, aby bola útočníkom právnická osoba /spolky, obchodné spoločnosti, štát/, keďže nemá spôsobilosť k trestnoprávnym deliktom, z čoho tak voči nej jednoznačne vyplýva neprípustnosť nutnej obrany. /Tá je však prípustná proti konkrétnym fyzickým osobám, ktorými môžu byť jej zamestnanci či osoby, tvoriace jej orgány – napr. členovia správnych a dozorných rád, alebo jej zástupcovia, dopustivší sa protiprávnosti útoku /napr. sudca, policajt.../

Útokom v zmysle nutnej obrany môže byť len ľudské konanie, charakterizované ako určitá ľudská činnosť, ktorá sa prejavuje ako telesný pohyb alebo zdržanie sa telesného pohybu /fyzická zložka/, vedený vôľou človeka /psychická zložka/. Vôľu, ktorá vedie telesný pohyb nie je možné zamieňať so zavinením, respektíve úmyselným zavinením ako subjektívnou stránkou skutkovej podstaty trestného činu. *Pri telesných reflexoch, pohyboch v stave bezvedomia a pri vis absoluta chyba psychická zložka konania, preto tieto nemôžu byť konaním, právnym ani protiprávnym a teda ani protiprávnym útokom.* Proti nim ako i proti útokom slabšej intenzity /postrkovania, ľahšie kopance do zadnice/ či púhym neprístojnostiam nutná obrana prípustná nie je. Taktiež neovládateľné chovanie človeka pod vplyvom objektívnych príčin /napr. ohrozenie bezprostredného okolia svojím pádom z okna/, nie je možné považovať za útok, len za zdroj nebezpečenstva, kedy je daná možnosť jednania v krajnej núdzi. Ani v tomto prípade nutná obrana nie je oprávnená.

Aby teda bolo konanie fyzickej osoby považované za útok, musí ísť o prejavenie jej slobodnej vôle, ktorá je zároveň rozhodujúcim faktorom pre posúdenie, či sa jednalo o útok na chránené záujmy alebo len o neškodné konanie. Posudzovať, či sa jedná alebo nejedná o útok, je potrebné opäť podľa náuky o omyloch.

1. 2. 2. c/ útok vo forme konania a opomenutia

Útokom v zmysle nutnej obrany môže byť aj opomenutie, pričom podmienky a predpoklady prípustnosti nutnej obrany proti jednotlivým druhom opomenutia sú sporné. Vo všeobecnej rovine môžeme konanie a opomenutie považovať za útok za predpokladu preukázateľnosti úmyslu spôsobiť škodu²⁰. V prípade útoku opomenutím potom musí ísť buď o zotrvanie v protiprávnom stave spôsobenom predchádzajúcim protiprávnym aktívnym konaním útočníka, alebo o opomenutie osobitnej právnej povinnosti.

¹⁹ CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J.: už cit. dielo, str. 29

²⁰ Schonke, A., Schroder, H.: Strafgesetzbuch –Kommentar, 25. Auflage, Munchen, 1997, str. 530

Podstatným je v tomto prípade konanie, vytvárajúce novo vzniknuté ohrozenie chránených záujmov alebo predstavujúce zvýšenie už existujúcich ohrození či rizík. Za útok však nie je potrebné považovať udržiavanie už existujúcich ohrození či rizík v ich rovnakej miere a veľkosti a udržiavanie už vzniknutých porušení záujmov. Podľa Fuchsa útokom môže byť len také konanie či opomenutie, ktoré vyvoláva hrozbu zmeny skutkových vzťahov v dispozičnej sfére ohrozeného tak, že hrozí skutočným obmedzením tejto dispozičnej sféry, nielen obmedzením sféry právnej.

O opomenutie ako útok ide iba vtedy, keď zmena tohto stavu k horšiemu v dispozičnej sfére ohrozeného vyplýva zo sféry toho, kto má povinnosť konať. Tento zdroj nebezpečenstva naproti tomu neplynie od nezúčastnených osôb, aj keď by tieto osoby toto nebezpečenstvo odvrátiť mohli alebo by boli k tomu dokonca povinné a preto proti nim nie je prípustná nutná obrana /prípustná by bola len v prípade, kedy by tieto osoby porušili svoju špeciálnu povinnosť zabrániť samotnému zdroju nebezpečenstva²¹.

1. 2. 2. d/ útok prevádzaný viacerými útočníkmi

Ak je útočníkov viac, nutná obrana môže byť použitá proti ktorémukoľvek z nich, nielen proti hlavnému útočníkovi, koho však považovať za takého, môže byť sporné. V prípade útoku prevádzaného viacerými útočníkmi budeme za útočníka považovať osobu bezprostredne vykonávajúcu samotný útok, ako i osobu, na príprave a realizácii útoku taktiež sa podieľajúcu. Útočníkom teda môže byť ako samotný aktér útoku, tak i navádzateľ, organizátor, pomocník či iný nepriamy páchatel', za predpokladu splnenia ďalších podmienok nutnej obrany, ako je napr. priamo hroziaci alebo trvajúci útok a jeho odvrátenie alebo zamedzenie porušeniu chránených záujmov.

V rámci aktu útoku sa taktiež môžeme stretnúť i s ďalšími nezúčastnenými osobami /napr. osoby, len sa útoku prizerajúce/, voči ktorým je prípustné konať len v medziach krajnej núdze. Útočníkom sa však môže stať i obranca, ktorý po odvrátení útoku prejde sám do útoku v úmysle vyrovnat' sa s protivníkom, od ktorého už žiadne nebezpečenstvo nehrozí²². V tomto prípade sa jedná o útok na opätovne chránené práva bývalého útočníka, ktorý sa v tejto situácii môže stať ich obrancom.

Ak dve osoby útočia na seba navzájom, nejde o nutnú obranu, pretože obe sú útočníkmi, ak takto zápasí spolu viac osôb, pričom obranu striedajú útoky, bude sa jednať len o bitku, aj keď k ublíženiu na zdraví nedôjde. Z uvedeného tak vyplýva, že za bitku môžeme teda považovať vzájomné napádanie sa dvoch alebo viacerých osôb, navzájom sa ohrozujúcich na zdraví či živote.

²¹ CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J.: už cit. dielo, str. 29

²² CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J.: už cit. dielo, str. 29

Po stránke objektívnej je rozdiel medzi nutnou obranou a bitkou v tom, že podmienkou nutnej obrany je kategorizácia stretnutých osôb na osobu útočníka a osobu obrancu /pre ich určenie je rozhodujúce, kto s protiprávnym konaním začal a podnikol útok/ a po stránke subjektívnej je toto rozlíšenie dané pohnútkou konania a jeho motívom /hlavne ak je obtiažne posúdenie útoku z časového hľadiska/. Beztrestnosť však nemôže očakávať osoba, podnikajúca ďalšie útoky, neodôvodnené už len nutnosťou obrany, ktorá sa dá s útočníkom do vzájomnej potýčky, takže už nejde o obranu, ale len o vysporiadanie sa s útočníkom.

Nutná obrana bude v priebehu bitky či vzájomného napadnutia prípustná, ak jeden alebo viacerí jej účastníci upustia od formy doterajšieho spôsobu boja a dopustia sa svojho druhu *intenzívneho excessu* /náhle vytasenie strelnej či bodnej zbrane s úmyslom spôsobiť ujmu na zdraví alebo smrť/. K *extenzívnemu excessu* dochádza v prípade, keď sa účastník bitky odmietne na nej ďalej podieľať, ostatní to neberú na vedomie a zaťahujú ho do bitky znovu, kedy sa proti takému jednaniu môže brániť nutnou obranou, i keď zodpovednosť za to, čo vykonal predtým, zostáva nedotknutá.

„Podobne je možné takto pripustiť nutnú obranu diváka bitky, ktorého ostatní do bitky zaťahujú, pretože z ich strany ide o útok. V nutnej obrane koná i ten, kto sa snaží bitke zabrániť, napr. sa snaží od seba odtrhnúť útočníkov a je nimi napadnutý. V takom prípade sa môže brániť proti všetkým, kto ho takto napadli.

V prípade, že útočník zasiahne inú osobu, než proti ktorej chcel previesť útok, bude trestne zodpovedný podľa zásad skutkového omylu/ omyl v predmete útoku a aberácie/. Aj takto zasiahnuté osoby majú právo na nutnú obranu²³“.

1.2.2. e/ Útok zvierat'a

Proti útoku zvierat'a možno použiť nutnú obranu iba v prípadoch, keď útok vlastne vedie človek a zviera je len nástrojom či zbraňou v útoku človeka. /V takom prípade je zviera človekom poštvané, alebo zviera útočiace svojvoľne človek zaň zodpovedný, zdržiavajúci sa nablízku, nezastaví alebo sa o to aspoň nepokúsi/.

Všetky svojvoľné útoky zvierat či už divých, domácich alebo zdomácnených nie sú útokmi v zmysle § 25 TR a nie je proti nim prípustná ani nutná obrana. Možno proti nim konať iba v krajnej núdzi.

Tento inštitút teda núti konajúceho v krajnej núdzi /v tomto prípade vlastne obrancu/, vyhnúť sa útoku zvierat'a, a až keď je stret nevyhnutný, môže proti nemu zakročiť. /A ak náhodou obranca zle zhodnotí situáciu, pričom nedodrží podmienky krajnej núdze a zvierat'u sa postaví, ťažko ho zraní alebo zabije, bude správnoprávne alebo trestnoprávne zodpovedný?/ Zviera je podľa našich právnych noriem vec a pokiaľ niekto zabije alebo zraní cudzie zviera, dopúšťa sa trestného

²³ KUCHTA, J.: už cit. dielo, str. 86

činu²⁴ poškodzovania cudzej veci ak pritom spôsobil aspoň škodu malú, ak nie, ide o priestupok.

Náš právny poriadok v tomto prípade kladie zvisra na vyšší stupienok ochrany ako človeka, čo považujem za závažnú disproporciu a preto sa na tomto mieste priam núka z pohľadu z pohľadu *de lege ferenda* kratučká novelizácia, ktorá by § 25 ods. 1 doplnila o vetu: „ *Za útok sa považuje aj útok zvieratá*“.

1. 2. 2. f/ Útok verejného činiteľa

V tomto prípade sú protiprávnym konaním spoločensky nebezpečné útoky na záujmy chránené TZ, nielen na záujmy dotknutých jednotlivcov, pričom je takto zároveň znižovaná i autorita štátu a orgánu, ktorý verejný činiteľ zatupuje /ochrana právneho štátu a dodržiavanie zákonnosti musí byť poslaním verejných činiteľov/.

Na konkrétnu právnú úpravu mali významný vplyv spoločenské pomery. Napriek tomu, že táto úprava prechádzala dlhodobým vývojom, problematika prípustnosti nutnej obrany proti úkonom verejných činiteľov nie je ani doteraz jednoznačne doriešená. Z viacerých možností jej riešenia by sme mohli pripustiť nutnú obranu podľa všeobecných zásad proti každému protiprávnemu konaniu verejného činiteľa, predstavujúceho priamo hrozaci alebo trvajúci útok na záujmy chránené TZ. Prípustnosť nutnej obrany by mala závisieť od druhu porušeného záujmu, nie od intenzity jeho porušenia. Vtedy by bolo obranné konanie oprávnené i proti priestupku či kárnemu opatreniu.

Pri posudzovaní útoku verejného činiteľa musíme zohľadňovať i zásadu prezumpcie platnosti aktov či úkonov verejných činiteľov, podľa ktorej sa tieto považujú za vytvorené či vykonané v súlade s právom, kým nie je preukázaný opak a na základe toho nie sú príslušnými právomocnými orgánmi vyhlásené za čiastočne alebo úplne neplatné. Zásadu prezumpcie správnosti verejnoprávnych aktov a iných úkonov verejných činiteľov je nevyhnutné dodržiavať z dôvodu stability právneho poriadku, nakoľko každý verejnoprávny akt či úkon verejného činiteľa sa dá spochybníť. /Na odstránenie zjavných pochybení takýchto aktov je v našom právnom systéme daná možnosť využitia inštitútu opravných prostriedkov, preto nutnú obranu proti nim nepripúšťame/. /Č/Treba však skonštatovať, že vzhľadom k málo účinnému systému vybavovania týchto záležitostí tieto prostriedky nespĺňajú svoj účel, dochádza k časovým priet'ahom, čo v dôsledku protiprávneho konania môže viesť k nenapraviteľným škodám.

Zákon nestanovil zvláštne podmienky, týkajúce sa subjektu nutnej obrany alebo útočníka, z právneho hľadiska je nerozhodné, či bol útok uskutočnený verejným činiteľom alebo inou osobou /NS ČSSR 9 Tz 80/67/, rozdiely nevyplývajú ani z podstaty nutnej obrany /spoločenská nebezpečnosť, protiprávnosť útoku, primeranosť medzi útokom a obranou/. Nutná obrana sa napr.

²⁴ DORNIČOVÁ, P.: Pes a trestní právo. Praha: Orac, č. 11, 2002, str. 22

nepripúšťa u policajtov, prekonávajúcich odpor, smerujúci k zmareniu oprávneného služobného zákroku, avšak pripustí sa v prípade, kedy títo prekročia svoju právomoc a uskutočňujú nezákonný zákrok.

Verejní činitelia majú povinnosť dodržiavať pokyny orgánov štátnej správy alebo sa podrobiť bezprostrednému zákroku bez ohľadu na to, či bol tento akt alebo zákrok zákonný alebo chybný. Osoba, proti ktorej sa zákrok prevádza, môže využiť len právo na zmenu či zrušenie opatrenia. Nutná obrana nie je prípustná ani vtedy, keď ide o zákrok bezchybný alebo chybný /výnimku tvoria len absolútne chybné akty, malé nedostatky nespôsobujú neúčinnosť správneho aktu/. Naproti tomu žiadny verejný činiteľ nie je oprávnený používať voči občanom fyzické násilie, kedy by sa jednalo o prekročenie právomoci, proti čomu je možné nutnú obranu použiť.

Akty vydávané v správnom konaní môžeme členiť na akty uskutočnené v dlhšom časovom období a na akty označované ako bezprostredné zásahy alebo zákroky, výkon ktorých je nutný len v prípade bezprostredného ohrozenia alebo narušenia dôležitých verejných záujmov, ktoré neznesú odklad a obnova normálneho žiaduceho stavu nie je možná inak /napr. použitie donucovacích prostriedkov proti vandalom, ničiacim verejný majetok, ktorí neuposlúchli výzvu policajtov, aby tak nekonali/.

Z predošlého teda vyplýva, že nutná obrana je prípustná, ale vzťahuje sa len na *nezákonné akty a nezákonné úkony verejných činiteľov*, /v zmysle §323-325 TZ vtedy títo nepoživajú ochranu verejného činiteľa/ a taktiež na *verejnoprávne akty alebo úkony verejných činiteľov*, z ktorých je úplne zrejmé, že boli *prijaté alebo konané mimo právomoci orgánu, ktorý ich vydal alebo vykonával, alebo sú z iného dôvodu zjavne neplatné, neoprávnené* /v tomto prípade ide o nulitné, ničotné akty-paakty/. V oboch prípadoch ide o útok v zmysle § 25 TZ. Primeranosť sa potom vzťahuje k časovým aspektom, druhu použitých prostriedkov a intenzite ich použitia.²⁵

Práve v prípadoch, kde vystupuje štátna správa proti občanom najrozhodnejšie, je zatiaľ najmenej účinný systém právnych záruk pred ich zneužitím a preto z tohto dôvodu ako i pre jednoznačnosť výkladu útokov verejných činiteľov by bolo žiadúce prijať nasledujúce doplnenie § 25 ods. 1 TZ: „*Útokom sa rozumejú aj úkony vykonávané verejnými činiteľmi, ak sú vykonávané mimo ich právomoc, alebo sú z iného dôvodu celkom zjavne neoprávnené.*

Pokiaľ verejní činitelia *vykonávajú úkony či konajú v rámci svojich zákonných splnomocnení*, ide z ich strany o výkon práva a povinností, z čoho vyplýva, že *proti takýmto úkonom nutná obrana nie je prípustná, nakoľko nejde o protiprávny útok.*

²⁵ ZLOCH, P.: *Formy verejnej správy*, In:Škultéty, P. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť.*

Bratislava: Právnická fakulta UK, 2004, str. 105 a 106

1. 2. 2. g/ Vyprovokovaný útok

Vo všeobecnej rovine sa jedná o *konanie určitej osoby, ktoré následne vyvolá protiprávny útok inej osoby, proti ktorému sa potom sama bráni*. Určitou osobou je provokatér, ktorý koná voči inej osobe /provokovanému/, ktorej úmyslom je vyprovokovať provokovaného k útoku, aby potom voči nemu mohol provokatér uplatniť nutnú obranu a týmto spôsobom v súlade s právom dosiahnuť svoj častokrát morálne pochybný, za iných okolností protiprávny zámer.. U takto vyprovokovaného útoku prípustnosť i miera nutnej obrany závisí od spôsobu vyvolania útoku, spôsobu zavinenia provokatéra i útočníka a pod.

Východiskom bodom pri určovaní typu provokatívneho jednania, ktoré vylučujú alebo obmedzujú použitie nutnej obrany je ich objektívne a právne hľadisko. V tomto zmysle sa jednoznačným javí prípad protiprávneho provokatívneho konania, kedy je provokatívne konanie priamo hroziacim alebo trvajúcim útokom. V takom prípade je vyprovokovaný útočník vlastne obrancom konajúcim v nutnej obrane, pričom reakcia provokatéra potom nie je nutnou obranou a sama predstavuje z jeho strany ďalší protiprávny útok. Zložitejším prípadom sa javí konanie právom prípustné či vyžadované, ktoré nie je zakázané, kedy provokatér vykonáva svoje právo či plní svoju povinnosť, čím vyvolá protiprávny útok zo strany tretej osoby. Na jeho právnosť či protiprávnosť pritom nemá vplyv ani skutočnosť, či by tretia osoba pri takomto konaní mohla konať protiprávne a nerozhoduje ani úmysel provokatéra, či chcel alebo nechcel vyprovokovať protiprávny útok. Z týchto dôvodov provokatérovo konanie ani nemôže byť protiprávne z čoho potom vyplýva, že „ten, kto vykonáva svoje právo, musí mať možnosť toto svoje právo tiež neobmedzene v nutnej obrane hájiť, nezávisle na tom, či tento výkon práva niekto iný považuje za provokáciu a cíti sa ním dotknutý“²⁶.

Okrem protiprávných útokov provokatérov sa môžu vyskytovať i útoky nepatnej spoločenskej závažnosti, ktoré sú považované len za určité nepríстойnosti /strkanie, pristúpenie nohy/ a nie za útoky chránených záujmov TZ. Pokiaľ by sa ale provokovaný nechal vyprovokovať a jeho útok by sa stal svojou intenzitou protiprávnym, provokatér by mohol nutnú obranu uplatniť, pretože on svojím konaním nejednal protiprávne, a teda sa nedopustil protiprávneho útoku.

Vyprovokovaný útok teda nevyklučuje nutnú obranu toho, kto útok vyprovokoval. Súčasná právna úprava umožňuje takejto osobe /provokatérovi/ uplatnenie nutnej obrany za podmienky, že sa nedopustí ohrozenia záujmu protiprávnym útokom. Ak sa teda nejedná o protiprávny útok provokovaný má právnu povinnosť zdržať sa porušenia právom chránených záujmov provokatéra, aj keď je úmyslom provokatéra voči provokovanému zasiahnuť do jeho inak právom chránených záujmov – napr. napadnúť provokovaného/ *Ak provokovaný túto svoju povinnosť poruší, jeho správanie bude považované za útok v zmysle § 25 TZ a je proti nemu nutná obrana*

²⁶ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 111

možná, bez ohľadu na pohnútku provokátéra²⁷. Provokovaný sa má totiž proti provokácii, ktorá nie je v zmysle TZ protiprávna brániť taktiež iba prostriedkami, ktoré nepoškodzujú práva provokátéra a v prípade súkromnoprávnej protiprávnosti /napr. provokačné nedodržanie zmluvy/ brániť sa napríklad súdnou ochranou.

Ak bol však útok vyvolaný len preto, aby mohol provokátér pod zámienkou obrany útočníkovi ublížiť, nejde o nutnú obranu/vtedy sa provokátér dopúšťa úmyselného trestného činu. Zároveň platí, že kto sa sám úmyselne protiprávnym útokom vystaví nebezpečenstvu, nemôže sa dovolávať právnej ochrany.

Právna teória zdôvodňuje vylúčenie nutnej obrany u úmyselnej provokácii v nasledovných prípadoch:

- uplatnením zásady zneužitia práva /rozpor medzi správnym obsahom práva a jeho nefunkčným a z hľadiska morálky neúčelným výkonom, t. j. dobrými mravmi, kedy je nutná obrana uplatňovaná zo strany provokátéra ako nástroj k páchaniu vlastnej úmyselnej trestnej činnosti/
- uplatnením inštitútu *actio illicita in causa* /právo nutnej obrany zostáva provokátérovi zachované, avšak bude trestne stíhaný za následok, ktorý takto svojím konaním zavinene spôsobil, pretože konal na základe úmyselného podnetu/. Túto zásadu považujeme za rozporuplnú, keďže je takéto konanie považované za nutnú obranu ako i úmyselný trestný čin.
- uplatnením zásady, kedy môžeme konanie porovnať k nepriamemu páchatel'stvu /taktiež sporné, pretože záujmy porušuje nie živý nástroj, ale nepriamy páchatel' sám a to dokonca záujmy tohto živého nástroja/

Vo všeobecnej rovine platí rozdelenie na obrancu a útočníka podľa pohnútky a zavinenia konania, rozhodujúcou je i počiatočná iniciatíva konania. Tieto okolnosti sú dôležité i pre prípadnú výmeru trestu za podmienky príslušných poľahčujúcich či priťažujúcich okolností.

Pre priznanie nutnej obrany u vyprovokovaného útoku je teda určujúcou len objektívnosť protiprávnosti útoku, subjektívna stránka sa už nezohľadňuje /táto sa hodnotí len pri určovaní trestu/.

V prípade, že je provokovanou osobou osoba nepříčetná alebo pre vek trestne nezodpovedná, musí sa zdržať neprímeranej reakcie voči provokátérovi. Ak sa takáto osoba nie je schopná ovládnuť, provokátér o tom vie a snaží sa to zneužiť na zásah do jej práv, považujeme konanie provokátéra za útok v zmysle TZ. Nutná obrana proti provokovanému potom neprichádza do úvahy.

Po zhrnutí vyššie uvedeného teda môžeme prijať taký záver, že ak nie je útok objektívne protiprávny, nie je proti nemu možná ani nutná obrana, bez ohľadu na to, čo mal provokátér

²⁷ KUCHTA, J.: už cit. dielo, str. 109 -119

svojím konaním v úmysle. Ak naopak útok provokatéra protiprávnym je, provokatér nie je oprávnený proti nutnej obrane provokovaného nutnú obranu použiť a bude plne zodpovedný za to, čo svojou neprípustnou obranou spôsobil, pričom nezáleží ani na pohnútku, ktorá ho viedla k vykonaniu protiprávneho útoku.

1. 2. 2. h/ Útok menej závažný

Nakoľko je možné konať v nutnej obrane i proti útokom, ktoré sú protiprávne, no nemusia byť nevyhnutne trestné, nemôže byť ani menšia závažnosť porušenia práva dôvodom k obmedzeniu konania v nutnej obrane. Takýto postup je odôvodnený i z hľadiska spoločenskej potreby preventívneho boja s protispoločenským konaním i nižšej závažnosti. Nezodpovedalo by potrebám spoločnosti, ak by bol jej záujem ako i záujem štátu na zákrok len u najzávažnejších prípadov. Zároveň by bola potlačovaná i efektívnosť presadzovania práva.

Ak nie je pri útoku naplnená trestnosť a spoločenská nebezpečnosť nie je závažná, môže sa jednať napr. len o priestupok. Problematika prípustnosti nutnej obrany proti priestupkom bola vyriešená až prijatím nového priestupkového zákona.

Keďže hranica medzi priestupkami a trestnými činmi je zvyčajne veľmi úzka, jej určenie býva problematické, pretože kategorizáciu jednotlivých prípadov aplikuje pre každý konkrétny prípad ex post až súd. Tento fakt zohľadnil i trestný zákon, keď nutnú obranu u takýchto deliktov nepodmieňuje povahou a nebezpečnosťou útoku, ale len tým, aby nutná obrana nebola zjavne neprímeraná spôsobu útoku. V zmysle nutnej obrany by mohlo ísť pri ich striktnom rozdeľovaní len o hodnotenie formálne, nakoľko obranné situácie spôsobené útokmi rôznej závažnosti sa od seba líšia len kvantitatívne, nie kvalitatívne.

Treba vziať do úvahy, že právo nemusí ustupovať bezpráviu, aj keď je akokoľvek intenzívne. Umožnenie nutnej obrany proti všetkým kategóriám deliktov ako i delenie nutnej obrany podľa ich závažnosti považujeme za racionálne riešenie. /Nebolo by predsa správne, ak by sa napadnutý v prípade útoku menšej závažnosti nemohol vôbec brániť a musel by zutekať, aj keby sa mohol úspešne ubrániť/.

Z okruhu práva nutnej obrany môžu byť v niektorých prípadoch vylúčené drobné obmedzenia /napr. fajčenie v priestoroch pre nim neurčených, tlačenie v dopravných prostriedkoch/, keďže spravidla postačuje verbálna ochrana a naša trestnoprávna náuka vychádza z toho, že takéto bagateľné prípady nie sú považované za útok. Prípadné obranné konanie proti nim by bolo možné za dodržania podmienky primeranosti z hľadiska charakteru a spôsobu takého útoku.

1. 2. 2. ch/ Osobitné prípady útoku

Osobitnými prípadmi útoku je *útok nepričítanej osoby, osoby pre vek trestne nezodpovednej a osoby konajúcej v skutkovom omyle.*

Jedná sa prevažne o činy inak trestné, ktoré však nimi nie sú len z dôvodu nevyhovujúceho psychického stavu takejto osoby, keďže nepríčetná osoba má obmedzené schopnosti celkom alebo čiastočne sa ovládnuť a taktiež rozpoznať nebezpečnosť svojho konania. Avšak ani v takomto prípade nemusí ísť bezpodmienečne o beztrestnosť, pretože ak takáto osoba porušuje chránené záujmy, koná protiprávne, nutná obrana proti nej môže byť uplatnená. Podľa českej teórie trestného práva /Solnařove stanovisko/ by sa však i na tieto prípady mali vzťahovať zásady krajnej núdze v tom zmysle, že beztrestne je možné odvrátiť hroziacu škodu len takej závažnosti, akej bola tá, ktorá hrozila /zásada proporcionality/. Pri takomto postupe by sa museli útoky všetkých trestne nezodpovedných osôb považovať len ako situácia nebezpečenstva v zmysle krajnej núdze, nie ako protiprávne útoky. K tomuto sa ale v nemalej miere vyskytujú i odmietavé stanoviská, presadzujúce posudzovať takéto útoky ustanovením o nutnej obrane. Argumentuje sa pritom tým, že ak sa nepožaduje, aby bol útok činom trestným, nie je odôvodnená ani požiadavka, aby útočník bol osobou trestne zodpovednou²⁸.

Ako bolo už vyššie zdôvodnené, u osôb trestne nezodpovedných nejde len o nebezpečenstvo, ale jedná sa o protiprávne útoky so spoločenskou nebezpečnosťou, čo je v súlade i s najnovším komentárom k tejto problematike. Pretože nutná obrana totiž smeruje proti útoku objektívne spoločensky nebezpečnému, protiprávnemu, ktorý nemusí byť vždy trestným činom. *Nutnou podmienkou takéhoto útoku musí byť útočenie na záujem chránený TZ. V takomto prípade je nutná obrana prípustná proti útoku osoby nepríčetnej, dieťaťu alebo osoby, konajúcej v skutkovom omyle, čo platí i vtedy, keď obranca vie o duševnej poruche alebo o omyle zo strany útočníka²⁹.*

„Spoločenská nebezpečnosť útoku ako podmienka situácie nutnej obrany má objektívny charakter a subjektívny stav útočníka môže mať na ňu vplyv len pre určitý prípad a len v určitom smere. Všeobecne sa nedá povedať, že útok je spoločensky menej nebezpečný iba preto, že sa ho dopustil nepríčetný, a nie príčetný páchatel' /niekedy môže byť takýto útok aj nebezpečnejší³⁰“. V tejto súvislosti by boli rozdiely v prípadnej trestnej zodpovednosti pre určité kategórie, ako i uplatňované zvláštne ohľady na nich neodôvodnené. Za súčasnej platnej legislatívy je možné k osobným vlastnostiam útočníkov prihliadnuť iba do tej miery, do akej sa tieto vlastnosti premietnu do spôsobu útoku. Na druhej strane tiež od obrancu vyžadovať, aby jeho obrana nebola zjavne neprimeraná útoku.

U týchto jednotlivých kategórií nie je rovnaká miera zavinenia, obmedzenie ovládacích a rozpoznávacích schopností, miera trestnoprávnej spôsobilosti v tomto smere závisí od veku,

²⁸ CÍSAŘOVÁ D., ČÍŽKOVÁ J., : už cit. dielo, str. 29

²⁹ Komentář k trestnímu zákonu, Beck, 1998, str. 99

³⁰ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 94

stupňa zníženia príčetnosti... /tieto rozdiely majú podstatnejší význam pre spôsobilosť v iných právnych odvetviach/.

Nie je teda účelné deliť právnú prípustnosť nutnej obrany podľa vlastností a osobitostí konkrétnych osôb. Je zložité rozlišovať aj medzi jednotlivými kategóriami takých osôb, aj keď by mali existovať rozdiely napr. medzi osobami, ktoré sú nepříčetné zavinene a nezavinene, medzi osobami detského veku a osobami na hranici dospelosti, medzi osobami, konajúcimi nezavinene a osobami, konajúcimi v omyle, atď. Aj v tomto prípade nie je zodpovedaná otázka skutočného rozpoznanie uvedených okolností zo strany obrancu, ktorú má v okamihu obrany.

Je treba ešte podotknúť, že nutnú obranu je teda možné použiť i proti konaniam nezavineným. Solnař prirovnával riešenie obrany proti nedbalostným a nezavineným útokom k prípadom odrážania útoku choromyselných osôb³¹, podľa Císárovej si táto problematika vyžaduje ešte pozorné skúmanie a konkrétnu právnú úpravu³².

„Účelnejšie by bolo upraviť v tejto problematike zásadu primeranosti obrany a útoku, napr. podľa vzoru rakúskeho TZ, ktorý výslovne uvádza, že konanie nie je oprávnené, pokiaľ je zrejmé, že napadnutému hrozí iba nepatrná ujma a obrana je neprimeraná z dôvodu závažnosti ujmy útočníka, potrebnej k obrane /§3 ods. 1 rakúskeho TZ/. Pokiaľ by teda hrozila z útoku iba nepatrná ujma, bolo by možné brániť sa primeraným spôsobom, pokiaľ by hrozila obrancovi škoda závažnejšia, mohol by konať v nutnej obrane bez týchto obmedzení. Takýto postup by vylúčil zneužitie nutnej obrany nielen proti takýmto osobám, ale aj voči iným útočníkom³³“

Pri útokoch nepříčetných osôb môže dochádzať k týmto prípadom:

- osoba je iba v stave zmenšenej príčetnosti,
- osoba sa dostala do stavu nepříčetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky v úmysle spáchať trestný čin,
- osoba sa dostala do stavu nepříčetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky z nedbanlivosti alebo aj úmyselne, avšak bez úmyslu spáchať nejaký trestný čin /ak v takomto stave spácha trestný čin, ktorý by inak naplňal skutkovú podstatu niektorého z trestných činov, bude trestne zodpovedná za trestný čin opilstva podľa § 363 ods. 1 TZ/³⁴

Všetky uvedené prípady teoreticky chápeme ako útok v zmysle nutnej obrany, keďže nevyklučujú trestnú zodpovednosť, prax je však v ich riešení odlišná a aj odborná literatúra zastáva rozporné stanoviská, keďže definícia klasickej nepříčetnosti v zmysle § 23 TZ je nasledovná: „*Kto*

³¹ SOLNAŘ, V.: už cit. dielo, str. 109

³² CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ J.: už cit. dielo, str. 29

³³ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 97

³⁴ ŠTIAVNICKÁ, J.: O trestnej zodpovednosti nepříčetného páchatela podľa návrhu nového trestného zákona. Justičná revue, r. 56, č. 5, 2004, s. 608 – 612

pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, n i e j e z a t e n t o č i n t r e s t n e z o d p o v e d n ý, a k t e n t o z á k o n n e u s t a n o v u j e i n a k“ - /u s t a n o v u j e t a k p r á v e v § 3 6 3 - o p i l s t v o / . R o v n a k o a k o ú t o k y t a k t o n e p r í č e t n ý c h o s ō b s a p o s u d z u j ú i ú t o k y o s ō b p r e v e k t r e s t n e n e z o d p o v e d n ý c h – o s ō b d o 1 4 r o k u v e k u, v p r í p a d e t r e s t n é h o č i n u s e x u á l n e h o z n e u ž í v a n i a p o d ľ a § 2 0 1 T Z d o 1 5 r o k u v e k u a o s ō b k o n a j ú c i c h v s k u t k o v o m o m y l e .

Útoky týchto osôb všetkých uvedených kategórii sa teda nepovažujú za útoky v zmysle § 25 TZ, z čoho vyplýva, že *proti nim nie je prípustná nutná obrana, ale len krajná núdza, ktorej podmienky sú formulované užšie ako podmienky nutnej obrany /ide najmä o zásadu subsidiarity a proporcionality/*. Obranca sa musí snažiť útoku vyhnúť, a až keď je stret nevyhnutný, môže proti útoku zakročiť. Aj vtedy však môže spôsobiť len o málo závažnejší následok než ten, ktorý hrozil. Takéto chápanie diskriminuje obrancu, kladie na neho prehnané nároky na okamžité zhodnotenie situácie a zaujatie požadovaného stanoviska.

Na druhej strane však treba podotknúť, že v praxi pokiaľ obranca pri útoku týchto osôb nevie, že sú nepríčetné, trestne nezodpovedné pre vek, alebo konajúce v skutkovom omyle, je v zmysle § 25 ods. 4 TZ proti nim prípustná *putatívna, domnelá obrana*.

Ak však má ísť len o využívanie inštitútu krajnej núdze, malo by to svoje opodstatnenie v prípade, ak by sa osoby nepríčetné, osoby pre vek trestne nezodpovedné a osoby konajúce v skutkovom omyle nedopúšťali útokov na záujmy chránené TZ. Súdna prax však v posledných rokoch dokazuje pravý opak³⁵ a navyše situácia toho, kto sa bráni útoku duševne chorého alebo osoby konajúcej v skutkovom omyle môže byť zložitejšia než toho, kto sa bráni páchatelovi trestného činu, keďže útok takých osôb môže byť ďaleko nebezpečnejší. Jednoznačne sa preto prikláňam k názoru považovať útok nepríčetnej osoby, osoby pre vek trestne nezodpovednej a osoby konajúcej v skutkovom omyle za dôvod použitia nutnej obrany a preto by bola vhodná novelizácia § 25 ods. 1 TZ jeho doplnením v tomto znení: *Za útok sa považuje aj útok osoby nepríčetnej, osoby pre vek trestne nezodpovednej a osoby konajúcej v skutkovom omyle*.

1. 2. 3. Protiprávnosť útoku

Protiprávnosť útoku všeobecne

Protiprávnosť definujeme ako *protinoremnosť* či *rozpor konania s platným právom, kedy má takéto konanie zároveň charakter spoločenskej nebezpečnosti*.

Každý spoločensky nebezpečný útok nemusí byť činom trestným, avšak práve útok nebezpečný pre spoločnosť je základným predpokladom oprávnenosti nutnej obrany /ak tento aspekt chýba, nemôže byť útočníkovi spôsobená škoda/. Keďže nie všetky spoločensky nebezpečné

³⁵ PRIKRYL, O.:K návrhu nového TZ o nutnej obrane. Justičná revue, r. 57, č. 2, 2005, str. 156

útoky musia byť aj protiprávne, protiprávnymi sa stávajú až svojou spoločenskou nebezpečnosťou a rozporom nielen s trestným právom, ale i celým právnym poriadkom. Naproti tomu za útok môže byť považovaný čin protiprávny, nie však trestný /trestnosť činu zanikla, čin je posudzovaný len ako priestupok, slabší útok proti fyzickej integrite človeka, ktorý nemá za následok ublíženie na zdraví³⁶

Taktiež nie každé ohrozenie či porušenie chráneného záujmu je vždy spoločensky nebezpečné a protiprávne, pretože záujmy nemusia byť vždy trestným zákonom chránené /pri každom konaní sa zohľadňujú okolnosti vylučujúce protiprávnosť, proti ktorým nutná obrana nie je prípustná/.

Problematickými sa v tejto súvislosti potom môžu javiť prípady ohrozujúce chránené záujmy s povolenou mierou nebezpečenstva, ktoré však prinášajú celospoločenský úžitok /ľudské rizikové činnosti, napr. doprava/. V takýchto prípadoch je preto nutné rozlišovať, či sa jedná o právne dovolené alebo nedovolené rizikové konanie a či k porušeniu alebo ohrozeniu chráneného záujmu došlo právne dovoleným alebo nedovoleným spôsobom. Zároveň je potrebné presnejšie určiť prípady konania nedovoleného rizika pre chránené záujmy, proti ktorým nutná obrana prípustná je.

„Vychádza sa skôr z objektívneho poňatia protiprávnosti, teda z neoprávneného ohrozenia cudzích záujmov, bez prihliadnutia k subjektívnej situácii útočníka a k jeho zavineniu“³⁷. Na tomto mieste sa však žiada zdôrazniť, že v praxi sú *útoky, proti ktorým smeruje nutná obrana, takmer výlučne zavinené a v prevažnej miere dokonca úmyselné*.

„Jednou zo základných podmienok protiprávnosti útoku je to, že nebezpečenstvo vychádza z právnej a dispozičnej sféry určitej osoby, teda že je možné konanie tejto osobe objektívne pripočítať, že konanie tejto osoby je v príčinnej súvislosti so spôsobením ohrozenia chránených záujmov.“

Nestačí samozrejme len vonkajšie chovanie, ktoré nie je vôbec nesené vôľou, len telesné reflexy, či už podmienené alebo nepodmienené, pohyby v stave bezvedomia ani tzv. *vis absoluta*, kedy ide o fyzické, nie psychické donútenie inej osoby k určitému chovaniu telesnej povahy, a keď donútená osoba nie je v danom momente v tomto smere reálne schopná ovládať svoje telo. Týka sa to útokov proti telesnej integrite či proti majetkovým vzťahom formou fyzických atakov.....“Má ísť skutočne o ľudské konanie, prejav vôle osoby vo vonkajšom svete, a aby ku konaniu došlo za situácie, kedy útočník buď pozná všetky právne relevantné skutočnosti, alebo sú ním aspoň objektívne poznateľné. Len vyvolanie rizika pre právom chránené záujmy nemôže ešte stačiť pre použitie nutnej obrany, požaduje sa navyše, aby sa útočník mohol vytvoreniu tohto rizika podľa hľadísk stanovených právom objektívne tiež vyvarovať. Nestačí len

³⁶ ŠÁMAL, P.–PŮRY, F.–RIZMAN, S.:Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 120

³⁷ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str . 96

nespôsobovať škodu, ale je potrebné porušenie všeobecnej povinnosti naplniť i určitým špeciálnym obsahom. Pôjde o predpisy, prikazujúce osobe v určitých situáciách zachovávať určitú mieru opatrnosti k zamedzeniu prípadných rizík a škôd.³⁸ Vo vzťahu k ohrozeniu chránených záujmov a k možnosti realizácie nutnej obrany potom môže ísť o takéto prípady:

- len objektívne spôsobenie následku pomocou reflexného chovania na základe pravidiel o príčinnej súvislosti /nutná obrana vylúčená, keďže chýba útok v právnom slova zmysle/,
- objektívne spôsobenie následku voľným jednaním /taktiež nutná obrana neprípustná - pretože porušenie povinnosti neexistuje, protiprávnym nemôže byť konanie ani jeho následok/,
- spôsobenie následku porušením objektívnej povinnosti,
- zavinené spôsobenie následku,
- spôsobenie následku úmyselným konaním

Nutná obrana tak pripadá do úvahy len v posledných troch možnostiach, z čoho vyplýva, že je prípustná i proti útokom, útočníkom nezavineným /zavinenie ako znak trestného činu chýba/, pričom sa neprihliada k subjektívnej situácii útočníka a k jeho zavineniu, len k objektívite protiprávnosti.

Podľa trestného práva nutná obrana ani nie je trestom a podľa Roxina sa preventívny účel nutnej obrany nevyčerpá účelom, ktorým sú tresty, ale má za cieľ rozlíšiť konanie na právne a protiprávne. I keď v týchto prípadoch uloženie trestu absentuje, je účelné takýmto útočníkom naznačiť oprávnenosť použitia nutnej obrany zo strany obete ich útoku.

Stručným zhrnutím uvedeného je teda možné dospieť k záveru, že nutná obrana je prípustná ako proti zavineným útokom tak i proti útokom a ohrozeniu páchatelom nezavineným, spôsobených nedodržaním objektívnych povinností, útočníka k nim zaväzujúcich.

1. 2. 4. Útok priamo hroziaci alebo trvajúci

V zmysle TZ je *nutná obrana prípustná výlučne proti priamo hroziacemu alebo trvajúcemu útoku*.

Pre bližšie určenie priamo hroziaceho či trvajúceho útoku, odôvodňujúceho použitie nutnej obrany, je rozhodujúcim kritériom stanovenie časového intervalu takéhoto útoku, a v rámci neho potom okamih, kedy sa z hroziaceho útoku stane útok priamo hroziaci, ako i okamih, kedy už obrana škodlivý následok odvrátiť nemôže.

a/ začiatok situácie nutnej obrany

Za priamo hroziaci útok považujeme útok predstavujúci bezprostredné nebezpečenstvo pre právom chránené TZ, ktorý musí nevyhnutne začať v najbližšej dobe. Za týchto podmienok môže obranca zahájiť svoje obranné opatrenia, pretože pasívnym vyčkávaním by mohol sám seba

³⁸ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str . 96

vystaviť nebezpečenstvu. Útok je bezprostredným, keď má nastať z hľadiska časového, miestneho i funkčného v najbližšom okamihu, najmä ak obrana smeruje k záchrane právom ohrozeného záujmu a neskôr by už takáto obrana účinná nebola.

Pri *priamo hroziacom* útoku záujem chránený TZ v danom momente ešte nie je porušovaný, ale z okolností vyplýva, že s vysokou pravdepodobnosťou bude bezprostredne nasledovať začiatok útoku, t. j. prvý okamih porušovania záujmu chráneného TZ. Z okolností prípadu musí byť zrejmé, že útok musí bez meškania a určite nasledovať za hrozbou, pritom ešte nemusí byť započatý, a tiež nemusí byť

neočakávaný³⁹. V každom prípade však iniciatíva, ktorá viedla k vzájomnej potýčke medzi útočníkom a napadnutým musí byť len na strane útočníka. Práve táto iniciatíva určuje, kto je napadnutý a kto útočník a nič na tom nemení ani ďalší priebeh vzájomného stretnutia⁴⁰.

Hranica medzi hroziacim a priamo hroziacim útokom nemôže byť preto u všetkých prípadov jednotná /závisí hlavne na konkrétnom posúdení okolností prípadu/, tento časový okamih hodnotia orgány činné v trestnom konaní ex ante.

Slovné hrozby, ktoré sú prejavom úmyslu spáchať trestný čin, väčšinou nie sú bezprostredným útokom. Výnimkou je len prípad, keď je taká hrozba donucovacím prostriedkom /psychické násilie/ k dosiahnutiu protiprávneho cieľa, čo je priamy útok na slobodu rozhodovania napadnutého. Niekedy je teda taká hrozba spoločensky nebezpečná, aj keď sama nie je donucovacím prostriedkom a aj napriek tomu môže byť podľa okolností trestným činom s útokom proti príslušnému chránenému záujmu /napr. § 197a TZ/.

Ak útok tvorí skutkovú podstatu trestného činu, môže útok hroziť už v štádiu prípravy alebo pri prejave úmyslu spáchať trestný čin /napr. u osoby známej svojou agresivitou/, za podmienky, že hrozí bezprostredne. Časový rozdiel medzi počiatkom nutnej obrany a očakávaným prvým úderom útočníka býva veľmi krátky a závisí na povahe útoku⁴¹. Pri pokuse o útok „ide o konanie, ktorým páchatel' ešte síce nezačal naplňovať objektívnu stránku trestného činu, ale ktoré má priamy význam pre dokonanie trestného činu, uskutočňuje sa v bezprostrednej časovej súvislosti s následkom, ktorý má nastať a na mieste, kde má dôjsť k následku trestného činu“⁴². V oboch prípadoch teda pôjde o priamo hroziaci útok. *Útočník nemusí hrozbu útoku priamo vysloviť, stačí, ak vyplýva z okolností prípadu*⁴³.

³⁹ FICO, R.: Nutná obrana. Tlač Ludoprint, a.s., Trenčianske tlačiarne a papierne, 2001, str. 18

⁴⁰ FICO, R.: Nutná obrana. Tlač Ludoprint, a.s., Trenčianske tlačiarne a papierne, 2001, str. 18

⁴¹ ŠÁMAL, P.-PŮRY, F.-RIZMAN, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 123

⁴² KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 124

⁴³ FICO, R.: tamtiež, str. 18-19

O priamo hroziaci útok ďalej ide aj vtedy, ak:

- útočník sa nevyhráža, nič nehovorí, len sa nebezpečne približuje k obrancovi, a i napriek jeho upozorneniu, aby sa k obrancovi nepribližoval, tak neurobí. Ide hlavne o útočníkov, s ktorými mal predtým obranca konflikt, ktorí sú od obrancu zjavne silnejší či bojovo zdatnejší, majú takúto povest', sú, či môžu byť ozbrojení a tiež keď sú útočníci úplne neznámi, aj keď na prvý pohľad vyzerajú, že obrancovi by neboli schopní nejako zvlášť ublížiť,
- útočník siahne do vrečka či tašky za okolností odôvodňujúcich obavu obrancu, že útok proti nemu onedlho začne /napr. po predchádzajúcej hádke/, keďže útočník tam môže mať ukrytú strelnú zbraň, proti ktorej sa je ťažké brániť, ak je už nabitá. Toto platí najmä u neznáameho útočníka alebo útočníka, u ktorého je odôvodnený predpoklad, že takúto zbraň môže mať /napr. je o ňom známe, že patrí k zločineckému podsvetiu/.

Trvajúci útok znamená, že záujem chránený TZ je v danom momente *porušovaný útokom*, pričom *začiatkom trvania útoku je prvý okamih porušovania záujmu chráneného TZ a koncom posledný okamih porušovania tohto záujmu* /kde už porušenie nehrozí alebo k porušeniu síce prišlo, no nehrozia ďalšie škody/ *a to formou dokončenia útoku*.

Pri posudzovaní ex post, či útok priamo hrozil alebo trval, musíme prihliadať na objektívne hľadisko /aká bola reálna situácia/ i na subjektívne hľadisko /ako sa situácia javila obrancovi/, pričom v prospech obrancu zohľadníme to, že je útokom väčšinou zaskočený, má strach, oprávnený hnev a zlosť, krátkosť času na rozhodovanie ako správne zareagovať ... Protiprávne konanie zo strany útočníka má oproti obrancovi konajúcom v rámci ochrany práva v prevažnej väčšine prípadov, vyskytujúcich sa v praxi, množstvo faktických výhod /napr. útočník sa môže na útok dôkladne a konkrétne pripraviť alebo môže od útoku kedykoľvek upustiť/.

Z hľadiska podmienok nutnej obrany je však nutné prihliadať i k psychickému stavu obvinenej osoby a k jej subjektívnemu náhľadu na trvanie a nebezpečnosť útoku⁴⁴.

b/ ukončenie situácie nutnej obrany

Koncový moment nutnej obrany je tam, *kde pomíne nebezpečenstvo pre napadnuté záujmy, alebo tieto záujmy sú už porušené a nehrozí nebezpečenstvo ďalších škôd. Proti útok, ktorý je už dokončený, už nutná obrana nie je prípustná.*

Je nutné zdôrazniť, že útok končí nie dokonaním, ale až dokončením trestného činu, čo má svoj význam hlavne u činov predčasne dokonaných, /napr. lúpež, kde je kvôli odňatiu ulúpených vecí možnosť obrany ešte aj po použití násilia i v dobe, keď si páchatel lup z miesta činu už odnáša. Nutná obrana je prípustná, pretože útok na majetkové záujmy ešte trvá, aj keď je trestný čin už dokonaný. Rozhodujúce je, aby bol útok konaním, zameraným na zmenu skutočného stavu v sfére napadnutého a aby bola obrana v tesnej časovej a miestnej súvislosti s týmto útokom/. Praktické to

⁴⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 28.4.1990, sp.zn. 11 To 27/90

bude ďalej aj u trestného činu trvajúceho, pokiaľ je protiprávny stav udržiavaný⁴⁵. Vyskytujú sa však i prípady, keď hranice začiatku a ukončenia útoku vo vyššie naznačenom zmysle takmer spolu splyvajú /napr. pri niektorých verbálnych útokoch, kedy by vzhľadom k rýchlosti uskutočneného útoku bola obrana už iba pomstou/.

Útok je teda ukončený, ak už nehrozí ďalšie nebezpečenstvo chráneným záujmom a preto sa jednoznačne nepripúšťa v prípadoch, keď bol útok úspešne odvrátený a útočník nemôže vôbec dosiahnuť cieľ, preto sa vzdal a nepokračuje v útoku, ďalej v prípade, keď bol útok úspešný, útočník dosiahol svoj cieľ, porušil chránené záujmy a na ďalšom porušovaní už nemá záujem, a taktiež i v prípade, keď útočník dobrovoľne upustí od svojho konania.

Spôsobenie ujmy útočníkovi, ktorý ustal v útoku a jeho útok už priamo nehrozí, by už bolo považované tiež za pomstu a obranca by už zodpovedal za poruchový trestný čin. U obrancu je treba skúmať, či spozoroval okamih ukončenia útoku a či konanie útočníka posúdil správne. Pokiaľ konanie neposúdil správne a pokračoval v obrane, aj keď útok už objektívne skončil, pre nedostatok zavinenia nebude trestne zodpovedný.

Pokiaľ existuje dlhší časový úsek medzi útokom a obranou, nutná obrana už nebude prípustná. Avšak ak si *útočník v rámci svojho útoku urobí prestávku, či už zamýšľanú* /napr. už nevládze, tak na niekoľko sekúnd prestane obrancu udierať /alebo nezamýšľanú /nabíja si pištoľ/, *táto prestávka neznamená, že by útok netrval a naviac určite stále hrozí ďalej. Vtedy je nutná obrana bez diskusie možná. O ešte trvajúci útok ide aj vtedy, ak:*

- obranca získal nad útočníkom prevahu, ten však stále kladie slabší odpor a preto obranca v obrane pokračuje, až kým tento odpor nezlomí,
- obranca získal nad útočníkom prevahu, ten však kladie stupňujúci sa odpor, ktorý môže spôsobiť, že obranca svoju prevahu stratí a preto obranca útočníka rznym spôsobom zneškodní,
- obranca zneškodnil útočníka, no ten je pri vedomí, preto obranca môže obmedziť útočnickovu slobodu, kým neprídu príslušné orgány

Ak obranca a ďalšie osoby majú podozrenie, že útočník svojím útokom naplnil nejakú skutkovú podstatu trestného činu, takéhoto útočníka nemusia nechať ujsť a môžu použiť inštitút občianskeho zadržania osoby pristihnutej pri trestnom čine alebo bezprostredne po ňom podľa § 85 ods. 2 Trestného poriadku. Napomáhať dosiahnutiu účelu trestného konania vyplýva z práva každého občana⁴⁶. Použitie tohto inštitútu však umožňuje iba oveľa miernejšie použitie prostriedkov obmedzenia slobody takejto osoby, teda miernejší zásah do jej telesnej integrity, ako nutná obrana.

⁴⁵ SOLNAŘ, V.: cit. dielo, str. 105

⁴⁶ IVOR, J.: Zaistenie osôb a vecí dôležitých pre trestné konanie. In: HUSÁR, E. A KOL.: Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 2003, str. 92

Nutná obrana je prípustná aj proti útoku, ktorý smeruje proti domovej slobode spôsobom uvedeným v § 194 TZ. V takomto prípade trvá útok dovtedy, kým sa nepodarí útočníka, ktorý vnikol do domu alebo do bytu iného s úmyslom vykonať tam násilie, z domu alebo z bytu vyhnat⁴⁷.

Ak nebola nutná obrana súčasná s útokom, ide o extenzívny exces z nutnej obrany, kedy bolo v obrane pokračované ešte i vtedy, keď už útok skončil /napr. obranca si neuvedomil koniec útoku, alebo pokračuje vo fyzickom ubližovaní útočníkovi z pomsty i po skončení útoku/, alebo obrana bola predčasná⁴⁸. Extenzívny exces by mohol byť považovaný i za trestný čin, ktorý by fakt, že vychádzal z nutnej obrany zohľadnil len ako poľahčujúcu okolnosť podľa § 36 písm. i TZ. Keďže pri extenzívnom excese z medzí nutnej obrany nejde o priamo hroziaci alebo trvajúci útok, extenzívny exces je útokom, proti ktorému je nutná obrana prípustná.

c/ preventívna nutná obrana

Ako už naznačuje pomenovanie, ide o prípravu ochranných opatrení, smerujúcich k odvráteniu útoku, hroziaceho až v budúcnosti.

K dosiahnutiu tohto cieľa sa využívajú rôzne obranné prostriedky /napr. ostnatý drôt, mreže, poplašné zariadenia, ktoré sú spôsobilé len odstrašiť útočníka/, ale i nasadené psy bojovných rás, výbušné nástražné systémy /pôsobiacie v okamihu útoku samočinne/, spôsobilých útočníkovi škodiť –obmedziť slobodu, zraniť či usmrtiť ho. O prípustnosti škodu spôsobujúcich druhov obranných prostriedkov sa vedú spory, pretože ohrozujú i osoby, ktoré nie sú útočníkom, a tiež sa namieta, že nedodržiavajú podmienku proporcionality. Preto niektorí takúto obranu hodnotia ako predčasnú, ktorej zámerom je nielen obrana, ale i určité vysporiadanie sa s útočníkom. Za odôvodnené stanovisko však možno potom považovať taký postoj, ktorý obranné mechanizmy v nutnej obrane pripúšťa, ale len v prípade priamo hroziaceho alebo protiprávneho útoku a za podmienky primeranosti obrany a útoku. Tiež môže byť potom otázne, či primeranosť obrany a útoku hodnotiť z hľadiska ex ante k okamihu inštalácie obranných zariadení, alebo k okamihu ich útoku /akcie/. Prikláňam sa k názoru, že „rozhodným okamihom môže byť len okamih odvrátenia konkrétneho útoku, pričom nerozhoduje, či je v tomto okamihu útok odvracajúci priamo fyzickým konaním obrancu, alebo nástrojom, ktorý obranca k účelu odvrátenia útoku pripravil a na ktorý sa spoliehal.“⁴⁹ Bolo by však nutné dosiahnuť takú právnu úpravu, aby riziká spojené s inštalovaním takýchto zariadení vždy postihovali tých, ktorí sa týmto spôsobom bránia.

⁴⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 28.7.1978, sp.zn. 4 Tz 40/78

⁴⁸ NOVOTNÝ, O.-DOLENSKÝ,A-JELÍNEK,J.-VANDUCHOVÁ,M.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 198

⁴⁹ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str.129

Na to, či je prípustné použitím takýchto obranných mechanizmov prípadného útočníka na majetok i usmrtiť, existujú tiež odlišné názory. Podľa môjho názoru by mohlo byť smerodajným stanovisko Teryngela, ktorý napr. použitie nástražných zariadení zakazuje s odôvodnením, že zariadenie, slúžiace k ochrane majetku nemôže byť životu nebezpečné, pretože útok proti životu páchatel'a je v takom prípade vždy úplne zjavne neprimeraný jeho útoku proti majetku. Odporúča preto používať len také nástrahy, ktoré útočníka iba zneškodnia alebo zadržia, napr. slzný plyn, elektroparalyzér, atď.⁵⁰

1. 2. 5. Reálnosť útoku

Splnením tejto podmienky je *skutočná existencia útoku v realite, útok sa nemôže odohrávať len v predstavách obrancu*, pretože ak útok nie je vážne zamýšľaný, neplynie z neho ani ohrozenie záujmu chráneného TZ a nie je teda ani spoločensky nebezpečný.

V takýchto prípadoch pôjde len o putatívnu, domnelú obranu. Ak reálny útok chýba, ale obranca sa napriek tomu domnieva že hrozí, pôjde o rozpor medzi skutočnosťou a predstavou obrancu, čo hodnotíme ako pozitívny skutkový omyl o podmienkach vylúčenia trestnej zodpovednosti, ktorý vylučuje páchatel'ove úmyselné zavinenie a vedomú nebanlivosť /obranca nevie, že nejde o skutočný protiprávny útok a snaží sa taký domnelý útok odvrátiť/. Ak by však vzhľadom k okolnostiam prípadu vedel alebo by mohol vedieť že nejde o protiprávny útok, jednalo by sa o zavinenie z nevedomej nedbalosti a mohol by byť trestne stíhaný za nedbalostný trestný čin.

1. 3. Obrana a jej podmienky

1. 3. 1. Forma, subjekt a predmet obrany

Ako už bolo uvádzané v predošlých kapitolách, v zmysle platnej právnej úpravy je definíciou *nutnej obrany čin inak trestný, ktorým niekto odvracia priamo hroziaci alebo trvajúci útok na záujem chránený TZ*. Túto definíciu ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť obsahuje i zákon o priestupkoch a to v § 2 ods. 2, ktorý hovorí, že priestupkom nie je konanie, ktorým niekto odvracia primeraným spôsobom priamo hroziaci útok na záujem chránený zákonom. Toto znenie v zákone o priestupkoch nabáda k prísnejšiemu posudzovaniu otázky primeranosti v neprospech obrancu. *Ak je pri odvracaní útoku na záujem chránený TZ spôsobený čin, ktorý by sa za iných okolností kvalifikoval ako správny delikt, na vylúčenie jeho protiprávnosti použijeme ustanovenia o nutnej obrane podľa § 25 TZ alebo ustanovenia o nutnej obrane podľa zákona o priestupkoch budeme vykladať v zmysle § 25 TZ*. Nesmieme predsa pripustiť, aby právny stav nútil v záujme beztrestnosti spôsobovať ľuďom zvýšený škodlivý následok. Preto musíme bezvýhradne prijať zámer jednotného posudzovania nutnej obrany vo verejnom práve v zmysle TZ.

⁵⁰ TERYNGEL, J.: Nad trestní odpovědnosti podnikatele, Orac, 1998, str. 365

Forma nutnej obrany nie je nijako bližšie určená, obranca si ju môže zvoliť podľa potrieb konkrétneho druhu chráneného záujmu, charakteru a spôsobu prevedenia útoku, potencionalu útočníka a obrancu, podľa miesta či času útoku. Môže ju viesť konaním čisto obranného charakteru - pasívnym spôsobom /napr. odrážanie úderov rúk nejakým vhodným predmetom/, ale i aktívne, /napr. priamo vedené údery na útočníka, bodnutie nožom/, aktívnym konaním /napr. poštvanie zvierat'a na útočníka/ i opomenutím /napr. neodvolanie zvierat'a, ktorý prišiel svojmu napadnutému majiteľ'ovi na pomoc/.

Pri nutnej obrane neexistuje podmienka subsidiarity, teda obranca sa nemusí útoku vyhnúť inými možnými spôsobmi a až potom, ak niet iného východiska, pristúpiť k nutnej obrane. Nutná obrana je teda proti útoku v zmysle TZ prípustná vždy. Občan má pritom právo výberu, či sa útoku vyhne inak, než použitím obrany alebo sa rozhodne brániť, lebo nikto nie je povinný ustupovať pred neoprávneným útokom na záujmy chránené TZ. Riziko vyvolané útokom musí znášať útočník⁵¹. I okolnosť, keď brániaci sa prestal pred útočníkmi utekať, zostal stáť a začal sa trvajúcemu útoku brániť, nevylučuje možnosť splnenia všetkých podmienok nutnej obrany.

Subjekt nutnej obrany, teda oprávnený konať v nutnej obrane je hocikto, nielen ten, koho záujem je postihnutý útokom. Ani zákon priamo neurčuje, že to musí byť len záujem obrancu, ide teda o subjekt všeobecný. Môže ním byť i osoba, ktorá ohrozenému pri útoku pomôže, alebo vykoná nutnú obranu za neho.

Ak sa ten, koho záujmy sú priamo ohrozené nebráni, ide o pasívneho obrancu, ak naopak obranné konanie realizuje, ide o aktívneho obrancu, pričom platí, že pomocník v nutnej obrane vykonáva vždy aktívne obranné konanie. Pomoc v nutnej obrane umožňuje hájiť i záujmy iných osôb alebo štátu, keďže pri takejto pomoci ide o základné občianske právo, avšak v niektorých prípadoch tak takýto pomocník nemôže konať proti jeho vôli.

Aktívnym obrancom a pomocníkom v nutnej obrane môže byť len fyzická osoba /nezáleží na tom, či je táto trestne zodpovedná alebo nezodpovedná napr. z dôvodu jej nepríčetnosti, nízkeho veku ..., pretože odvracanie útoku i takýmito osobami je spoločensky prospešné/. V nutnej obrane nemôže konať právnická osoba či štát, pretože na ochranu ich záujmov v rámci nutnej obrany vystupuje fyzická osoba. Naproti tomu pasívnym obrancom môžu byť všetky fyzické i právnické osoby, keďže trestný zákon chráni ohrozené záujmy oboch týchto skupín.

Ak však ide o prípad, kedy by v nutnej obrane mala konať osoba, ktorá je podľa osobitného zákona povinná či oprávnená ochraňovať určité záujmy pomocou osobitných inštitútov /verejný činiteľ - napr. policajt/, na ochranu ktorých by sa dal použiť aj inštitút nutnej obrany, je táto osoba povinná konať v rámci týchto osobitných inštitútov a nie v nutnej obrane, pretože ide o *lex specialis* /napr. použitie zbrane policajtom, kde by z hľadiska trestného práva išlo o inú okolnosť

⁵¹ R 18/1996

vyučujúcu protiprávnosť/. Ak je však takáto osoba v situácii, kde nemôže uplatňovať osobitné inštitúty, právo nutnej obrany jej nemožno uprieť.

Umožnením použitia zbrane dochádza k rozporu medzi trestným právom, ktoré použitie zbrane pripúšťa, a právom správnym, podľa ktorého to prípustné nie je. Názory praxe a teórie sa taktiež rôznia, keďže teória považuje predpisy použitia zbrane pre nutnú obranu za obmedzujúce.⁵² Subjektom nutnej obrany teda môžu byť aj verejní činitelia, pokiaľ používajú zbrane za iných okolností ako pri výkone svojej právomoci /viac v časti oprávnené použitie zbrane.

Čo sa týka nevyhnutnosti zavinenia konania v nutnej obrane, či jeho úmyslu, stanoviskom praxe je prevládajúci názor, že *úmysel pri konaní v nutnej obrane zahrňuje všetky jej podmienky, najmä že je tu určitý útok, že tento útok trvá, že obrana má určitú intenzitu a má vyvolať určité následky*. Voči takémuto názoru je možné mať výhrady, pretože čo sa týka *podmienky zavinenia, tá sa nedá vyvodit' ani zo znenia nutnej obrany v § 25 TZ, ani z iných ustanovení všeobecnej časti TZ*. Protiprávnosť je v trestnom práve vyjadrená práve znakmi trestného činu.

V nutnej obrane možno konať aj v prípade, ak si to obranca neuvedomuje, či už z *nedbanlivosti* /napr. nič netušiaci obranca náhodou prudko otvorí dvere v čakárni bežne plnej ľudí, kde by ich mal otvárať opatrne a pritom trafi človeka, ohrozujúceho ostatných odpálením bomby a spôsobí mu ťažkú ujmu na zdraví/, alebo *celkom bez zavinenia* /napr. páchatel' krádeže uniká s odcudzenou vecou krížom cez cestu, na ktorej sa cyklista práve vyhyba zaparkovanému autu, spoza ktorého mu náhle páchatel' vybehne, zrazí ho a zlomí mu nohu/.

Z hľadiska nutnosti postihovania nebezpečných skutkov, ako aj z hľadiska morálneho nie je žiadúce, aby niekto, kto pácha úmyselný trestný čin a pritom nevedomky alebo aj s vedomosťou, no s primárnym úmyslom spáchať trestný čin, koná v nutnej obrane, nebol za svoj nebezpečný čin postihnutý /napr. muž za rozhodne zavraždiť svoju manželku kvôli nevere, hľadá ju a pritom ju nájde, ako unáša cudzie dieťa, tak ju zastrelí/. Súčasné znenie § 25 TZ trestný postih takýchto činov neumožňuje, z čoho zrejme vyplýva, že nie je možný ani v praxi. Takýto stav určite nie je vyhovujúci a preto navrhujem § 25 TZ doplniť v tomto zmysle: *„Nejde o nutnú obranu, ak by jej podmienky boli splnené inak úmyselným trestným činom nevedome alebo aj vedome, ak pritom primárny úmysel obrancu nesmeroval k odvráteniu útoku na záujem chránený týmto zákonom“*. Uvedomujem si však, že takýto úmysel je pri splnení podmienok nutnej obrany ťažko dokázateľný.

Konanie v nutnej obrane môže smerovať zásadne iba proti tomu, kto vedie útok v zmysle TZ, nie proti nezúčastnenej osobe, a nesmie ani zasahovať do iných chránených záujmov spoločnosti a štátu. Zodpovednosť za útok nesie pritom len útočník, pretože len on ho prevádza. Z tejto zásady však existujú i výnimky, ktoré však nie sú uznávané teóriou i praxou bezvýhradne. Jedná sa o :

1./ Nutnú obranu v prípade „na útoku nezúčastnenej osoby“, /kde sa záujmy tretích osôb doslova prelínajú s útokom a tvoria tak jeden celok/. Ak útočník použije na vedenie útoku veci patriace

⁵² CÍSAŘOVÁ D., ČÍŽKOVÁ J.: už cit. dielo, str. 7

nezúčastnenej osobe /vtedy je nutná obrana prípustná aj na neutralizáciu týchto vecí a to do doby, kým ich útočník používa na útok/. Za škodu na takto zničenej či poškodenej veci zodpovedá len útočník, nie obranca, jednak občianskoprávne, no nie je vylúčená ani jeho správnoprávna či trestnoprávna zodpovednosť. O rovnaký prípad pôjde, ak obranca použije na obranu veci patriace nezúčastnenej osobe /pôjde i o veci, ktoré boli útočníkom zneužitú k útoku bez dovolenia jej vlastníka/. Z toho však musíme vylúčiť veci, ktorých použitie na obranu je celkom zjavne neúčelné /napr. obranca hodí po útočníkovi, ktorý ho fyzicky napadne uterák s úmyslom zabrániť útočníkovi v tomto útoku/, veci, ktoré už nemôžu zlepšiť odvracanie útoku obrancou /napr. obranca si vezme cudziu vzduchovku, aj keď má pištoľ a brokovnicu/, a veci, ktoré si obranca vezme zo šikanózných dôvodov /napr. proti útoku

fyzicky slabšieho útočníka môže použiť blízko ležiacu palicu, ale on si radšej vyberie a použije rovnako vzdialenú barlu postihnutého človeka/, alebo veci, ktorých použitie obranným spôsobom je celkom zjavne neprimerané útoku /napr. útočník chce dať obrancovi facku a obranca, aby sa k nemu útočník nedostal, radšej odpáli tunel/. V takýchto prípadoch nejde o čin, ktorým niekto odvracia útok /okrem posledne menovaného prípadu, kde je zas tento čin celkom zjavne neprimeraný útoku a preto nejde o nutnú obranu a naopak, práve takýto čin by sa považoval za útok v zmysle TZ. Vo všetkých ostatných prípadoch ide o nutnú obranu, a aj keď osoby oprávnené k týmto veciam nie sú povinné ich obrancovi vydať, a ak si ich vezme obranca, nemôžu proti nemu konať v nutnej obrane, keďže tak konal obranca. Ak by si ich však obranca bral od týchto osôb násilím, medzi útokom na obrancu a odôvodnenosťou takéhoto závažného zásahu obrancu do práv iných nie je dostatočná príčinná súvislosť. Zo strany obrancu potom už nejde o odvracanie útoku, ale naopak o nový útok, proti ktorému je prípustná nutná obrana.

Podobne je tomu i v prípade, keď útočník nepoužije ako prostriedok útoku vec, ale inú osobu, trestne nezodpovednú, konajúcu v skutkovom omyle, a pod., ktorá potom vystupuje ako tzv. živý nástroj útočníka, uskutočňujúceho svoj útok. V takomto prípade by bolo možné voči takémuto „živému nástroju“ taktiež pripustiť nutnú obranu, keďže jeho použitím ide o agresívne konanie a tým i o protiprávny útok/.

2./ Obranca nevyhnutne v záujme účinnej obrany porušuje chránené záujmy štátu a spoločnosti, ktorých porušenie je zároveň potencionálne spôsobilé odvrátiť útok útočníka a je jediným spôsobom odvrátenia škody /napríklad keď obranca ukrýva páchateľa trestného činu, ktorý sa obrancovi vyhŕaža únosom jeho detí/.

Odlišnou situáciou bude, ak by **nutnou obranou mali byť postihnuté také základné ľudské práva nezúčastnených osôb, ako ich život, zdravie, sloboda, ..., alebo chránené záujmy štátu a spoločnosti, ktorých porušenie nie je nevyhnutné v záujme účinnej nutnej obrany, alebo keď sú záujmy nezúčastnených osôb zjavne zbytočne negatívne postihované nutnou obranou /nepôjde o nutnú obranu z dôvodu, že by obrana postihujúca tieto záujmy nezúčastnených osôb**

bola celkom zjavne neprimeraná útoku podľa TZ, napr. útočník by nútil obrancu s priloženým nožom pod krkom, aby zastrelil tretiu osobu/, okrem:

- *bagatelných prípadov obranného konania v porovnaní so závažnosťou hroziaceho následku pre obrancu* /napr. útočník by nútil obrancu s nožom pod krkom zlomiť tretej osobe prst/,
- *ak úžitok obranného konania značne prevyšuje stratu veľkého záujmu nezúčastnenej osoby* / napr. život jednotlivca za život skupiny osôb/. Fyzicky donútená osoba sa nedopúšťa útoku v zmysle TZ, preto proti nej ako útočníkovi nutná obrana nie je prípustná. /Nepriame

páchatelstvo však môže byť v zmysle TZ za určitých okolností považované za útok, kedy je proti nemu obrana prípustná/.

*Ak útok vedú spoločne viacerí útočníci, je nutná obrana prípustná proti ktorémukolvek z nich, musia byť však všetci aktívni, aby napadnutý mohol v rámci nutnej obrany konať proti ktorémukolvek z nich*⁵³. S týmto názorom rozhodne nemožno súhlasiť, keďže napríklad zo strany zatiaľ neaktívnych útočníkov nie je jasné, kedy sami začnú aktívne konať, čo závisí od ich rozhodnutia a preto ich aktívne prispenie k útoku neustále priamo hrozí. Akonáhle sa dá z povahy útočného konania vydedukovať, že útok je alebo priamo hroziaci útok bude vedený útočníkmi spoločne, je nutná obrana možná proti komukolvek z nich bez ohľadu na ich priamu aktivitu.

1. 3. 2. Primeranosť útoku

Nutná obrana je reakciou na protiprávny útok, ktorým sú napadnuté záujmy chránené TZ. I keď je definovaná v Trestnom zákone, sama osebe by bola príliš širokým inštitútom, povoľujúcim v prípade útoku proti útočníkovi absolútne neobmedzený a neprimeraný zásah, bez trestnej zodpovednosti, čo by bol stav nesporne nežiadúci, neakceptovateľný, keďže vyžadovať určitú vyváženosť medzi obranou a útokom je i celospoločenským záujmom. Len samotný fakt útoku predsa nemôže zbavovať útočníka všetkých jeho práv. Preto zo všetkých spomenutých dôvodov ako i z dôvodu zamedzenia zneužívaniu nutnej obrany bolo zákonným spôsobom nutné obmedziť i konanie obrancu.

Riešenie tejto problematiky až do poslednej právnej úpravy prechádzalo určitým vývojom, prevažne závislým na miere liberálnosti zákonodarstva, aktuálnych potrieb boja s trestnou činnosťou, spoločenskopolitických pomeroch...V trestnom zákone ČSR z r. 1950 bola požiadavka *primeranosti nutnej obrany* výslovne uvedená ako jedna z podmienok nutnej obrany, pričom vyjadrovala určitý vzťah medzi intenzitou útoku a obrany a taktiež i medzi škodami z útoku hroziacimi a skutočne vzniknutými. /Posudzovala sa aj podľa všetkých okolností prípadu, aj z hľadiska záujmu spoločnosti/. Ďalšia právna úprava nutnej obrany z r. 1961 už vyžadovala, aby

⁵³ FICO, R.: už cit. dielo, str. 17

obrana *nebola zjavne neprimeraná povahe a nebezpečnosti útoku* /jej splnením bola podmienka, že nedošlo k hrubému nepomeru medzi škodou z útoku hroziacou a škodou spôsobenou nutnou obranou, v nepomere nemohli byť ani prostriedky obrany a útoku, pričom najväčší dôraz sa kládol na pomer intenzity útoku a pomer možných a spôsobených škôd.⁵⁴ Takéto vymedzenie bolo pre podmienky nutnej obrany príliš úzke, súdna prax i teória požadovala komplexné posudzovanie nutnej obrany, na čo judikatúra zareagovala tak, že nevyklúčovala nutnú obranu, aj keď nebol úplne dodržaný pomer v jednom porovnaní, pokiaľ bol prípadne vyrovnaný opačným smerom v rámci druhého porovnania. I napriek tejto korektúre bola nutná obrana i naďalej neprehľadnou, nejasnosti vznikali už len pri výklade samotného pojmu primeranosť, ktorý bol podľa niektorých vysvetľovaný i používaný nevhodne.

Uvedené nedostatky si tak vynútili ďalšiu právnu úpravu, zákonom č. 290/1993 Sb. sa mali medze nutnej obrany rozšíriť tak, aby jej podmienky neboli splnené len vtedy, *ak bola obrana celkom neprimeraná povahe útoku*. Pojem *povaha a nebezpečnosť útoku* bol nahradený pojmom *spôsob útoku*, ktorý zároveň charakterizuje i jeho *nebezpečnosť*. Podľa dovtedajšej úpravy pojem *povaha a nebezpečnosť útoku* zahrňoval všetky jej vplyvné okolnosti, pri pojme *spôsob útoku* sa zohľadňuje už ich podstatne menší okruh, pretože tieto skutočnosti môžu byť rôzne a navzájom sa ovplyvňujúce. Je treba si uvedomiť, že je napríklad ťažké vopred odhadnúť škodu hroziacu z útoku, alebo škodu vzniknutú z určitého typu obrany, pretože viacmenej ide len o hypotetické úvahy. Pre obrancu je potom ešte ťažším určiť medzi týmito všetkými okolnosťami ich vzájomný vzťah. Pomer všetkých týchto hodnotiacich skutočností môže byť teda rôzny, ako v prospech obrancu, tak i v prospech útočníka, pričom sa môžu navzájom ovplyvňovať.

Pri obrane i útoku preto treba zohľadňovať všetky objektívne okolnosti /miesto, čas, okolnosti vzťahujúce sa k osobe útočníka či obrancu/, a vytrhovať z tohto komplexného súboru len niektoré okolnosti by odporovalo základným zásadám trestného práva /napr. zásade materiálnej pravdy/. Sporným môže byť i to, či je možné v rámci pojmu *spôsob útoku* porovnávať ohrozené a porušené záujmy /pokiaľ by tomu tak bolo, rozdiel medzi terajšou a minulou dikciou zákona by sa zotrel/.

Podľa názoru Dolenského nie je pri spôsobe obrany a útoku nutné porovnávať aj záujmy a škody, pretože spôsob útoku „sa viaže na okolnosti charakterizujúce samotné konanie a nie na to, čo je takým konaním spôsobené. Vzniká však problém, či by to nemalo byť modifikované pre prípady, kedy skutočne dôjde ku škode, ktorá je v úplne zjavnom nepomere ku škode, ktorá hrozila /napr. chromý majiteľ zastrelí chlapca kradnúceho mu zo záhrady jablká/“.⁵⁵ V takomto prípade je ale možné podľa jeho stanoviska odôvodniť neprípustnosť takejto obrany tým, že taká obrana

⁵⁴ CÍSAŘOVÁ D., ČÍŽKOVÁ J.: už cit. dielo, str. 40

⁵⁵ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 150-151

celkom zjavne nezodpovedá spôsobu útoku⁵⁶. Takéto riešenie by bolo vhodné, pretože by mohlo postihovať neadekvátne nasadenie obranných prostriedkov proti útoku slabšej intenzity ako i vznik závažnej škody z takejto obrany, taktiež sa môže vzťahovať i na prípady škôd z obrany, ktoré sú vzhľadom k spôsobu útoku prípustné. Toto by však možno potom nebolo úplne dostačujúce, keď pôjde o zjavný nepomer obrany k spôsobu útoku a keď vznikne u útočníka menšia škoda ako celkom neprimeraná ku škode, ktorá hrozila /napr. chromá majiteľka postrelí chlapca, ktorý jej zo vzdialenej miestnosti kradne šperky/. Tieto okolnosti by sme následne ale mohli považovať za prekročenie podmienok nutnej obrany s postihom obrankyne, pretože aj keď svojím konaním odvracala škodu veľkú, ktorá jej hrozila, spôsobila škodu menšiu.

Na základe uvedeného môžeme skonštatovať, že s menšími nezrovnalosťami táto posledná právna úprava vyhovela potrebe zabezpečenia správnej miery primeranosti nutnej obrany a tým i jej spravodlivosti a spoločenskej akceptácii, keď určila, že **nejde o nutnú obranu, ak obrana bola celkom zjavne neprimeraná útoku**, najmä k jeho spôsobu, miestu a času, okolnostiam vzťahujúcim sa k osobe útočníka alebo k osobe obrancu. K tomuto sa vyjadril aj Najvyšší súd svojim rozhodnutím⁵⁷: „Nejde o nutnú obranu v zmysle §13 TZ, ak obvinený vystúpil na obranu fyzickej integrity inej osoby a bodol útočníka nožom viacnásobne do oblasti chrbta v čase, keď tento už upúšťal od útoku a snažil sa z miesta činu odísť. Takáto obrana bola celkom zjavne neprimeraná útoku (exces intenzívny), pričom bola vykonaná v čase, keď útok priamo nehrozil ani netrval (exces intenzívny)“.

Konkrétnejšie vymedzenie zmyslu tohto inštitútu v TZ by nebolo účelné a ani celkom možné, keďže jednotlivé prípady nutnej obrany sa navzájom líšia druhmi chránených záujmov, proti ktorým útok smeruje, spôsobmi útoku či obrany alebo ďalšími rôznymi individuálnymi znakmi. Na základe určitého zovšeobecnenia sa teda prijal záver, že *obrana nesmie byť celkom zjavne neprimeraná útoku*, čo však znamená, že obrana nemusí byť proporcionálna útoku, môže byť neprimeraná útoku, dokonca môže byť aj zrejme neprimeraná útoku / ktorou nemohla byť do r. 1994 podľa dovtedajšieho znenia TZ/. Ak má byť *obrana účinná, musí byť intenzívnejšia ako útok*, pretože odhadnúť správnu mieru intenzity obrany proti útoku nie je úplne možné. Preto je nevyhnutné poskytnúť obrancovi omnoho širšie oprávnenie konať proti útoku v nutnej obrane výraznejšie, než potrebu akej obrany vyvolával útok na prvý pohľad, pričom riziko útoku musí niesť útočník. Toto stanovisko podporuje i Judikát Najvyššieho súdu sp. Zn. 169/95: „ Ak má byť nutná obrana úspešná, môže a niekedy aj musí napadnutý použiť intenzívnejšie konanie alebo

⁵⁶ DOLENSKÝ, A.: Nová koncepcie nutné obrany /13 tr.zák./, Bulletin advokacie 1/94, str. 25

⁵⁷ R 2/2006

účinnější prostředky, než použil útočník. *Nesmie ale ísť o konanie alebo prostriedky celkom zjavne neprimerané povaha a nebezpečnosti útoku*“.⁵⁸

1. 3. 3. Celkom zjavne neprimeraná obrana a spôsob útoku

Pojem obrany celkom zjavne neprimeranej útoku je v tomto zmysle treba chápať tak, že celkom zjavné to, čo možno považovať za jednoznačné, jasné, úplne očividné či nepochybné. V takomto prípade musí byť nepomer medzi obranou a útokom mimoriadne hrubý.

Základným kritériom na posudzovanie toho, či nutná obrana **bola celkom zjavne neprimeraná nielen spôsobu útoku, ale aj útoku ako celku, nie sú použité prostriedky obrany, ale spôsob ich použitia**. K tomu sa vyjadruje i judikát Najvyššieho súdu⁵⁹, podľa ktorého intenzita obrany a teda primeranosť obrany intenzite útoku nie je závislá od použitého prostriedku, ale od spôsobu jeho použitia obrancom. Taktiež judikát Najvyššieho súdu⁶⁰: „Primeranosť obrany treba posúdiť so zreteľom na všetky okolnosti prípadu a na vybočenie z medzí nutnej obrany nemožno usúdiť len z toho, že napadnutý sa bránil zbraňou proti neozbrojenému útočníkovi, vekove podstatne mladšiemu, fyzicky silnejšiemu a známemu svojou agresívnosťou“. /V nutnej obrane možno dokonca použiť nelegálne držanú zbraň, čo však nevylučuje trestnú zodpovednosť za trestný čin nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami/.

Intenzita spôsobu použitia prostriedkov v nutnej obrane môže byť taká veľká, aby bola hypoteticky nesporne schopná odvrátiť útok, ale zároveň túto intenzitu ani nesmie presiahnuť. Obranca však nemusí dať prednosť slabšiemu, ale neistému spôsobu použitia prostriedku, ktorý z hypotetického hľadiska nie je nesporne schopný odvrátiť útok. Samotné prostriedky použité v nutnej obrane sú veľmi rôznorodé a závisia najmä od formy útoku, ktorá sa zas viaže na chránený záujem, ktorý útok postihuje.

Podporným kritériom na posúdenie, či nutná obrana nie je celkom zjavne neprimeraná spôsobu útoku a tým vlastne celému útoku, je kritérium škody spôsobenej obranou. Škoda sa v podstate prejaví na záujmoch obrancu alebo na tých iných záujmoch, na obranu ktorých obranca vystúpil a na záujmoch útočníka. Útok môže síce v konkrétnom prípade ohrozovať iné hodnoty než život alebo zdravie, ale akonáhle útočník narazí na obranu poškodeného a ak sa obáva vyzradenia, začne spravidla ohrozovať zdravie či život obrancu.⁶¹

⁵⁸ R 18/1996

⁵⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 12.2.1979, sp.zn. 5 Tz 143/79

⁶⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 18.6.1970, sp.zn. 3 Tz 13/70

⁶¹ ŠÁMAL, P.-PŮRY, F.-RIZMAN, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6.. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 126

Rozličné druhové záujmy i záujmy rovnakého druhu teda posudzujeme z hľadiska ich konkrétnej dôležitosti i z hľadiska škody, ktorú utrpeli. Samozrejme útočník musí rátať s tým, že škoda, ktorú môže utrpieť od obrancu, smie byť vyššia ako tá, ktorou hrozil. Nesmie však byť medzi nimi celkom zjavný nepomer.

1. 3. 4. Objektívne a subjektívne hľadisko posudzovania prípustnosti obrany a útoku

Ako už bolo uvedené v predošlej časti, obrancovi poskytuje najviac možností posledná právna úprava, užívajúca výraz „celkom zjavne neprimeraná obrana“ voči spôsobu útoku.

Sčasti problematickou sa môže javiť otázka, z koho hľadiska je treba tento určitý pomer hodnotiť. Bližšie vysvetlenie k tomu nie je v zákone k dispozícii, treba si teda uvedomiť, že celkom zjavnú neprimeranosť spôsobu obrany a útoku možno hodnotiť *subjektívne* /ako sa javila obrancovi v okamihu útoku a obrany/, alebo *objektívne* /podľa úsudku verejnosti či určitého úsudku priemerného občana/. Základom oboch týchto hľadísk je objektívne zistenie skutkového stavu /zásada materiálnej pravdy- či boli objektívne skutočne dané všetky podmienky nutnej obrany/. Hodnotiť tieto hľadiská a okolnosti potom prináleží súdu. Hodnotenie len objektívneho hľadiska uľahčuje jeho prácu /nemusí hodnotiť subjektívnu stránku obrancu, čo môže byť zdĺhavé/, avšak zvädza súd k hodnoteniu z hľadiska *ex post*, *nie ex ante*. Okrem toho čisto objektívne hodnotenie nemôže uplatniť v prípade tzv. *putatívnej obrany*, pretože neporovnáva skutočný objektívny stav so stavom obrancovej predstavy.

Pri *subjektívnom hľadisku* sa vychádza z toho, čo *fakticky existuje a čo je možné dokazovaním zistiť*, zohľadňujúc zvláštny psychický stav obrancu, vyvolaný útokom. Ak by sa však prihliadalo len k subjektívnej stránke, mohlo by to viesť k zneužívaniu nutnej obrany obrancom, ktorý by svoje predstavy účelovo prispôboval svojmu konaniu /napr. podľa situácie či okamžitej potreby/. Mylnosť takýchto predstáv, zavinených obrancom, by navyše nemohla byť ani postihnuteľná. Z toho vyplýva, že je treba celú situáciu hodnotiť komplexne, avšak súčasná teória i prax sa o skôr prikláňa k subjektívnemu hľadisku.

Podľa najnovšieho komentáru k trestnému zákonu musí úmysel pri konaní v nutnej obrane zahrňovať všetky jej podmienky, pričom obrana nemusí byť jej jedinou pohnútkou /môže ňou byť napr. aj obyčajná túžba po dobrodružstve/. Podľa názoru Kuchtu by rozhodným malo byť, či obranca vedel v okamihu obrany o objektívnych podmienkach nutnej obrany. A nie, je možné postupovať podľa zásad o omyle, ktorým je v tomto prípade rozpor medzi skutočnosťou a jeho predstavou o poznávacom subjekte. V tomto prípade pôjde o omyl skutkový, keďže obranca sa zmýlil v skutkovej okolnosti /či sú dané podmienky a okolnosti nutnej obrany/. Môže ísť potom o omyl negatívny o podmienkach beztrestnosti /obranca nevie o podmienkach nutnej obrany/ a o pozitívny omyl o podmienkach trestnosti /domnienka obrancu na danosť podmienok trestnosti/. Skutkový omyl pozitívny je treba právne hodnotiť ako pokus o trestný čin. Vzhľadom k tomu, že podmienky nutnej obrany sú objektívne dané, nie je možné tento trestný čin dokončiť a obranca by

mal byť postihnutý za nespôsobilý pokus trestného činu podľa toho, čo chcel páchatel skutočne spôsobiť. Akonáhle obranca vie o existencii podmienok nutnej obrany, motívy akými bol vedený k oprávnenému využitiu nutnej obrany, už nemá na jeho trestnosť vplyv a ani ďalšie motívy alebo pohnutky /i pokiaľ mohli byť zistené/, nemôžu samé o sebe trestnosť takej obrany vyvolať.

Pri posudzovaní *ex post*, či obrana bola celkom zjavne neprimeraná útoku a teda či pôjde o nutnú obranu alebo naopak je nutné prihliadať na *objektívne i subjektívne hľadisko každého jednotlivého prípadu* a práve prostredníctvom poukázania na jednotlivé okolnosti si možno presnejšie ilustrovať situáciu útokom spôsobenú, následne zhodnotiť adekvátnosť - primeranosť obrany obrancu⁶². Súd pritom musí zohľadňovať i prípadné nesprávne vnímanie týchto podmienok, ovplyvnené napr. nepozornosťou obrancu, jeho zníženou zrakovou schopnosťou, duševnou chorobou, silným rozrušením..., i objektívnu nemožnosť správne rozpoznať fakty /napr. strelbyschopnosť zbrane, skutočné naplnenie vyhrážok.../ Takto postupovať je možné aj v prípade pomoci v nutnej obrane, hoci pomocník spravidla nebýva v takom ťažkom psychickom rozporení ako je ohrozená osoba a bude mať tak lepšie podmienky pre presnejšie zhodnotenie celej situácie.⁶³

1. 3. 5. Subsidiarita konania v nutnej obrane

I keď súčasná právna úprava nutnej obrany subsidiaritu konania neurčuje, je výslovne vyjadrená v ustanovení o krajnej núdzi. Jej zmysel spočíva v tom, že obranca by mohol konať v nutnej obrane a spôsobiť škodu len vtedy, keď by sa útoku nemohol vyhnúť /bližšie vysvetlenie vid'. časť 3. 3. Obrana ..., str. 33/. I keď podmienka subsidiarity nemá v zákone dostačujúcu oporu, je oprávnené domnievať sa, že *úzko vymedzená povinnosť subsidiarity obranného konania* nielenže nie je v rozpore so základnými zásadami nutnej obrany, ale *aj prispieva ku určitej minimálnej ochrane útočníka v hraničných prípadoch*.

1. 3. 6. Potrebnosť obrany k odvráteniu útoku

Pre primeranosť obrany vo vzťahu k útoku je potrebné zdôrazniť i *ďalšie kritérium*, ktorým je jeho *potrebnosť*. I keď jeho pojmu právne zakotvenie chýba, súdna prax ako i teória z neho vychádzajú, pričom právna teória ho nesprávne stotožňuje s primeranosťou.⁶⁴

Požiadavka potrebnosti obrany je v súlade s princípom individuálnej ochrany práv a uplatnenia práva, pretože obrancovi umožňuje sústrediť sa na voľbu najvhodnejšieho a najefektívnejšieho spôsobu odvrátenia útoku. Pojem nutnosti obrany tak vyjadruje potrebnosť obrany k odvráteniu útoku. Nutnosť a potrebnosť sú súčasne spodnou i hornou hranicou obrany, prípustná obrana sa

⁶² BALÁŽIKOVÁ, A.: Rekodifikácia nutnej obrany. Justičná revue, r. 58, č. 1, 2006, str. 12

⁶³ VOKOUN, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze, AUC Iuridica 3/1989, str. 51

⁶⁴ DOLENSKÝ, A.: Střílet nebo nestřílet? Právní praxe v podnikání 2/97, str. 39

nachádza približne v strede – jednak dostatočne účinnej a jednak ešte potrebnej obrany, pričom vyjadruje teda kompromis medzi umožnením čo najvyššej ochrany obrancom a minimom potrebnej ochrany útočníka. Nutnosť a potrebnosť obrany by potom bolo nutné zisťovať podľa objektívnych kritérií.

Medze nutnej obrany musia byť tiež v súlade s Európskou zmluvou o ľudských právach, ktorá pripúšťa zbavenie života za možné len vtedy, ak bude vyplývať z použitia sily, ktoré nie je viac než úplne nevyhnutné pri obrane každej osoby proti nezákonnému násiliu. Keďže by to znamenalo zúženie doterajšieho práva nutnej obrany, je žiadúce prikláňať sa k vysvetleniu a názorom odborníkov, ktoré uvádzajú, že Zmluva sa týka nositeľov štátnej moci voči občanom, nie vzťahov medzi občanmi navzájom, alebo na inom mieste uvádzajú, že sa Zmluva na nutnú obranu nevzťahuje.⁶⁵ /podpora tohto stanoviska by ale bola v rozpore s čl. 10 Ústavy ČR/. „To by mohlo viesť k záveru, že právo nutnej obrany treba v tomto smere obmedziť a že je povinnosťou štátu k tomu vykonať všetky potrebné opatrenia, najmä príslušnú úpravu ustanovení nutnej obrany, v opačnom prípade by zodpovedal za náhradu škody, ktorá občanom nedodrzaním tejto povinnosti vznikla. Ak by bol tento názor považovaný za správny, mohlo by dôjsť k ďalšej právnej úprave nutnej obrany v tom zmysle, že by muselo byť vylúčené úmyselné usmrtenie útočníka v prípade, že sa nedopustil pri útoku násilia. Pre ostatné prípady by musela byť vyjadrená a zakotvená požiadavka úmyselného usmrtenia útočníka len tam, kde to vyplýva z použitia sily, nie viac než nevyhnutnej.⁶⁶

2. Prekročenie medzí nutnej obrany

2.1. Všeobecne

Podmienky, za ktorých je občanom dané právo konať v nutnej obrane, konkretizuje právny poriadok. Keďže ich presné vymedzenie je v súlade so zásadou zákonnosti, za predpokladu ich dodržiavania dáva občanom záruku beztretnosti, alebo na druhej strane určuje trestný postih za ich nedodržanie.

Na správnosť posudzovania nutnej obrany vzhľadom k prekračovaniu jej medzí treba klásť veľký dôraz, pretože sledovanie týchto prípadov býva často pod drobnohľadom širokej verejnosti. Pochybenie v tomto smere by vyvolalo u občanov vlnu nedôvery nielen voči právnemu poriadku ako celku, ale i voči samotnej činnosti justičných orgánov vôbec. Naproti tomu správne posúdenie takýchto prípadov má na občanov pozitívny vplyv, formuje ich právne vedomie a zaručuje im právne istoty.

⁶⁵ DOLENSKÝ, A.: Nová koncepcie nutné obrany ..., str. 25, Střílet nebo nestřílet? ..., str. 38

⁶⁶ KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 154

2. 2. Podmienky nutnej obrany a ich prekročenie

Ak nie sú splnené podmienky vytvárajúce stav nutnej obrany, nutná obrana nie je oprávnená. Týmito podmienkami sa rozumejú tie, pri komplexnom splnení ktorých vzniká právo konať v nutnej obrane alebo opačne, ich zánikom zaniká i toto právo. *Prekročením medzi nutnej obrany nie je ale prekročenie týchto podmienok, ale podmienok, kedy je konanie v nutnej obrane celkom zjavne neprimerané spôsobu útoku.*

O vybočenie alebo *exces* z medzi nutnej obrany pôjde teda v prípade, ak niektoré podmienky nutnej obrany síce dané boli, ale neboli dané komplexne - vo všetkých smeroch. Môže ísť potom o *exces intenzívny* /posudzuje sa miera obranného zákroku/, alebo o *exces extenzívny* /posudzuje sa doba zákroku/.⁶⁷

Situácia, pri ktorej dôjde k nedodržaniu ktorejkoľvek podmienky sa považuje za stav obrane blízky. Takéto hodnotenie má oporu aj u judikatúry, ktorá pojmom „prekročenie medzi nutnej obrany“ označuje obranu zjavne neprimeranú i obranu po skončení útoku. Prípady, kedy podmienky nutnej obrany nie sú splnené úplne, sa posudzujú podľa všeobecných zásad, prevažne zo subjektívnej stránky⁶⁸, pretože v zákone nemajú zvláštne ustanovenie.

2. 3. Prekročenie medzi nutnej obrany z pohľadu právnej kvalifikácie

Vybočenie z medzi nutnej obrany sa predovšetkým považuje za protiprávne, pre spoločnosť nebezpečné, z čoho vyplýva i jeho trestnosť v závislosti od toho, aká skutková podstata trestného činu bola takýmto konaním naplnená. Problémom právnej kvalifikácie príslušnej skutkovej podstaty potom môže byť druh zavinenia, keďže sa v niektorých prípadoch trestný postih vzťahuje iba na úmysel, nie nedbanlivosť. Keďže pri zavinení bude treba prihliadať na znaky skutkovej podstaty i na samotný *exces*, je otáznave, čo bude rozhodujúcim a ako posudzovať prípady, keď zavinenie bude rozdielne. Mohlo by ísť o nasledovné varianty riešení:

- ❖ rozhodujúce je zavinenie k spôsobenému následku, pričom zavinenie k *excesu* nerozhoduje.

V takomto prípade by za rovnaký úmyselný trestný čin bol potrestaný ako ten, kto úmyselne prekročil medze nutnej obrany /napr. z pomsty/, tak i ten, kto ich prekročil z nedbanlivosti, pričom ak by títo boli napríklad páchatelmi vraždy, boli by tiež stíhaní obaja. Takéto stanovisko by bolo neutržateľné.⁶⁹

⁶⁷ Komentár k trestnému zákonu, Beck, 1988, str. 106

⁶⁸ Komentár k trestnému zákonu, Beck, 1988, str. 106

⁶⁹ VOKOUN, už cit. dielo, str. 66

- ❖ rozhodujúca je forma zavinenia k len negatívnym znakom trestného činu , t. j. k znakom nutnej obrany, pozitívne znaky skutkovej podstaty nerozhodujú⁷⁰

Ak budú medze nutnej obrany prekročené úmyselne, pôjde o úmyselný trestný čin, ak z nedbanlivosti, o nedbanlivostný trestný čin. Toto riešenie je tiež spochybniteľné, pretože zavinenie sa musí vzťahovať k následku vždy. Ak by sa vo vzťahu k následku vyžadovalo či už úmyselné alebo nedbanlivostné zavinenie a ich postavenie by bolo na jednej a tej istej úrovni, bolo by to v rozpore so zákonom vtedy, keď bol následok zavinený len nedbanlivosťou a zákon vyžadoval v skutkovej podstate úmyselné zavinenie /obranca by bol pri prekročení medzí nutnej obrany stíhaný za úmyselný trestný čin i napriek tomu, že následok bol zavinený len nedbanlivosťou, alebo na druhej strane by bol obranca zvýhodnený, ak prekročil medze nutnej obrany úmyselne, i keď následok bol spôsobený len jeho nedbanlivosťou. Ani toto riešenie preto neprichádza do úvahy.

- ❖ rozhodujúcim je zavinenie ako vo vzťahu k excesu, tak i ku všetkým ďalším okolnostiam a znakom skutkovej podstaty

Jednoznačnými budú prípady, keď zavinenie k excesu i následku bude rovnakého druhu /úmyselné prekročenie medzí nutnej obrany a úmyselné spôsobenie následku – pôjde o úmyselný trestný čin, ak pôjde o nedbanlivostné zavinenie i následok – pôjde o nedbanlivostný trestný čin/. Problematickým sa však môže javiť prípad, keď pôjde napr. o prekročenie medzí nutnej obrany z nedbanlivosti, ale následok spôsobený obrancom bude úmyselný. V tomto prípade by sme mohli aplikovať stanovisko posledného Komentáre, podľa ktorého ak by sa páchatel mýlil v skutkových okolnostiach podmienok nutnej obrany, bolo by jeho konanie posudzované ako skutkový omyl, z čoho plynie jeho beztrestnosť, prípadne zodpovednosť za kulpózny trestný čin, ak by ale medze nutne obrany prekročil úmyselne, jednalo by sa už o úmyselný trestný čin.

Pokiaľ vychádzame zo všeobecných princípov zavinenia, tieto požadujú, aby sa pri úmyselných trestných činoch úmysel vzťahoval ako na pozitívne tak i negatívne znaky skutkovej podstaty, v opačnom prípade pôjde len o čin nedbalostný. V prípadoch, keď budú medze nutnej obrany prekročené nezavinene /t. j. ani z nedbanlivosti/, trestná zodpovednosť sa vylúči, aj keby bol následok zavinený. Platné to bude i v prípade, keď boli medze nutnej obrany prekročené zavinené, avšak vlastné zavinenie pri následku chýba. Z tohto vyplýva, že pôjde len o nedbanlivostný trestný čin, keďže boli medze nutnej obrany prekročené nedbanlivostne a tak isto bol zavinený i ich následok a nič na tom nemení fakt, že pri zostávajúcich okolnostiach mohlo ísť o zavinenie úmyselné.

V prípadoch, ak obranca prekročí medze nutnej obrany bez toho, aby o tom vedel, alebo vzhľadom k okolnostiam by to vedieť mal alebo mohol /nevedomá nedbanlivosť/, alebo ak sa

⁷⁰ JEBAVÝ, M.: Vybočení z mezí nutnej obrany, Socialistická zákonnosť, 1/1975, str. 35-46

mylne domnieva, že útok bude reálny, avšak k nemu nedôjde /domnelá –putatívna obrana/, bude sa postupovať podľa zásad o skutkovom omyle. Domnelá obrana pritom vylučuje úmysel, preto sa i tu bude jednať o nevedomú nedbanlivosť s trestným postihom obrancu len za nedbanlivostný trestný čin.

2. 4. Prekročenie medzí nutnej obrany a jeho právne dôsledky

Aby prípadná sankcia za prekročenie medzí nutnej obrany /exces/ nebola neprimerane prísna /čo by akiste občanov odradilo od konania v nutnej obrane,/ väčšina štátov takto spáchaný trestný čin vzhľadom k ostatným trestným činom zohľadňuje v prospech obrancu. Cieľom takéhoto opatrenia je snaha neustále zvyšovať účinnosť nutnej obrany ako nástroja boja s trestnou činnosťou. Rôzne štáty pri uvedenom trestnom čine zvyčajne obrancu vo svojom trestnom zákonodarstve rôznym spôsobom. V prípade našej judikatúry sa za privilegované konanie pri excese považuje umožnenie zníženia trestnej sadzby poľahčujúcou okolnosťou, mimoriadne zníženie trestu či upustenie od trestu. Poľahčujúcu okolnosť je potom možné uplatniť v prípadoch:

 trestného činu odvracajúceho útok alebo iné nebezpečenstvo, i keď úplne neboli splnené podmienky nutnej obrany alebo krajnej núdze /podľa názoru Kuchtu a kol. sa jedná o privilegovanie ako excesu intenzívneho tak i extenzívneho/. Netýka sa však putatívnej /domnelej/ obrany, pretože potom by nešlo o čin spáchaný pri odvracaní útoku⁷¹ /proti tomuto je možné namietať, že i skutočnosť útoku by bolo možné považovať za podmienku nutnej obrany/.⁷²

 trestného činu, spáchaného v silnom rozrušení /prípustná je len krátkodobá nepričetnosť, zmenšená nepričetnosť nie, pričom sa tiež nezohľadňuje ani subjektívna zložka konania - strach, úľak..., čo nemusí byť správne, pretože nielen silné, ale i slabšie rozrušenie môže bez vlastného zavinenia obrancu spôsobiť jeho nesprávny odhad/. Práve slabšie rozrušenie -strach, úľak by sa malo posudzovať miernejšie ako rozrušenie silné /zlosť, túžba po pomste .../

Určovanie trestnosti len na základe určitého druhu rozrušenia by mohlo viesť k zneužívaniu poľahčujúcej okolnosti, pretože by bolo zložité preukázať, o aké rozrušenie sa jednalo. Nápomocnými by neboli ani znalecké posudky, keďže psychický stav obrancu nie je zaručene možné zisťovať ex post. Subjektívna zložka je však dostatočne zohľadňovaná využitím iných inštitútov trestného práva /napr. ako dôvod pre mimoriadne zníženie trestu, vylúčenie zavinenia ako obvyklého znaku skutkovej podstaty...

⁷¹ Komentár k testnímu zákonu, Beck, 1988, str. 210, 211

⁷² KUČHTA, J.: už cit. dielo, str. 170

I keď trestné právo umožňuje za uvedených podmienok privilegovať obrancu, často sa voči tomuto namieta, že aplikácia takýchto zvýhodnení je len možnosťou, nie povinnosťou súdu.

Existenciu rôznych stanovísk zakladá i prípadné zvýhodnenie obrancu, kedy by mohlo ísť o vylúčenie trestnej zodpovednosti pri nedbanlivostnom prekročení medzi nutnej obrany. Okrem jeho zástancov /napr. Zigo, Císařová, Dolenský/ je napr. zásadne proti Jebavý, čo odôvodňuje tým, že nemožno tolerovať a trestne nepostihovať nedbanlivostné ublíženie na zdraví, pretože by to odporovalo základným zásadám práva⁷³. Na druhej strane však môžeme skonštatovať, že prehlásenie nedbalostného excesu za beztrestný by pôsobilo na občanov ešte stimulujúcejšie a podporilo by ich rozhodné odhodlanie bojovať voči páchatelom trestnej činnosti. Podľa názoru Kuchtu a kol. by záujmy obrancu, útočníka i spoločnosti ako celku najlepšie vyvažoval inštitút beztrestnosti, kedy by bol sám nedbanlivostný exces považovaný za protiprávny, takže útočník by mal proti nemu nutnú obranu, obranca však sám bol beztrestný a nebol by mu ukladaný trest.⁷⁴

Naproti tomu medze nutnej obrany majú taký široký rozsah, že ich prekročenie už väčšinou poukazuje na závažné druhy zavinení pri excese /trestná zodpovednosť sa nevylučuje/ či značné obmedzenie rozlišovacích a rozpoznávajúcich schopností konajúcej osoby /nepříčetnosť,- trestná zodpovednosť sa vylučuje/. Trestné právo doteraz pripúšťa nutnú obranu v tak širokých medziach, že ustanovenie o beztrestnosti alebo privilegovanej beztrestnosti niektorých prípadov excesu nie je naliehavo nutné⁷⁵.

3. Útočník a obranca

3. 1. Osoba útočníka

Pri hodnotení osoby útočníka musí obranca zvážiť rôzne faktory, akými je fyzická stavba a kondícia, psychicko-fyzické schopnosti a zručnosti útočníka, ak je to možné, psychické vlastnosti útočníka, ak je to možné. Pretože práve od správnosti odhadu osoby útočníka by mala závisieť nevyhnutnosť výkonu nutnej obrany, spôsob jej výkonu, keďže od toho sa následne odvíja aj úspešnosť nutnej obrany.

Útočníkov proti fyzickej integrite osoby môžeme deliť podľa účelu útoku na:

- *1/ ziskuchtivých útočníkov – títo sa chcú útokom obohatiť a po dosiahnutí svojho majetkového cieľa väčšinou, no nie bezpodmienečne, s útokom na fyzickú integritu človeka prestanú*

⁷³ JEBAVÝ, M.: Vybočení z mezí nutné obrany, Socialistická zákonost, 1/1975, str. 39

⁷⁴ KUCHTA, J.: Nutná obrana, Masarykova univerzita, Brno, 1999, str. 172

⁷⁵ DOLENSKÝ, A.: Překročení mezí nutné obrany, str. 24

- *2/ zakomplexovaných útočníkov* – útočníci, dokazujúci sebe, okoliu i obrancovi osobnú prevahu. Často sú nevypočítateľní, pomstychtiví a tiež môžu útočiť pod vplyvom alkoholu či drog. S útokom väčšinou neprestanú kým nestratia šancu doviest' ho do úspešného konca alebo kým svoju prevahu nedajú dostatočne najavo.
- *3/ útočníkov s konečným cieľom spôsobenia fyzickej ujmy /vrátane sexuálnych deliktov/* - ich zámerom je jednoznačne páchať násilie, s ktorým neprestanú, kým si nesplnia svoje predsavzatie, alebo kým im v tom nie je zabránené. Napr. žiarlivci, pomstiteľia, sexuálni devianti, pri ktorých môže hroziť ako jednoduché ublíženie na zdraví tak premyslená úkladná vražda/.
- *4/ nepričítaných útočníkov* – títo môžu zároveň patriť i do predchádzajúcich kategórii, pričom ich motívy a ciele sú pre obrancu zväčša nejasné, vyžadujú si odborné lekárske stanovisko a ich pomoc
- *5/ útočníkov, ktorí sami pôvodne konali v nutnej obrane, no prekročili jej medze* – títo si neuvedomili, že ich prekračujú alebo v žiaduci moment sa nedokázali zastaviť

/V praxi sa samozrejme môžu jednotlivé typy útočníkov rôznym spôsobom kombinovať/.

Osobitnou kategóriou sú *detskí útočníci*, či už trestne zodpovední / mladiství/ alebo nie, s ktorými je treba dlhodobo odborne alebo i ľudsky pracovať, aby sa v budúcnosti vyhli kriminalite.

Podľa vzťahu k obetiam útokov ďalej útočníkov delíme na *útočníkov nepoznajúcich obeť útoku, útočníkov s vedomosťou o obeti útoku, útočníkov poznajúcich obeť a domácich útočníkov.*

Z pohľadu budúcnosti obrancu a jeho pokojného života, ako aj z hľadiska policajných orgánov starajúcich sa o bezpečnosť ľudí delíme útočníkov aj podľa ich *pomstychtivosti* na *nepomstychtivých útočníkov, útočníkov latentne pomstychtivých* /títo síce príležitosť na pomstu za nutnú obranu priamo nevyhľadávajú, ale ak sa im zhodou okolností naskytne, je vysoká pravdepodobnosť, že ju využijú/, *útočníkov s vysokou predispozíciou pomstychtivosti* /títo už príležitosť na pomstu za nutnú obranu doslova vyhľadávajú, dokonca na ňu vyčkávajú, kým obranca i polícia poľavia z ostražitosti/.

Skoré rozoznanie typu útočníka podľa pomstychtivosti má veľký význam pre predchádzanie ich útokov v budúcnosti a teda pre prevenciu kriminality vôbec. Takéto rozpoznanie typu útočníka však nie je jednoduché a mnohokrát si vyžaduje odborné psychologické či psychiatrické vyšetrenia.

3. 2. Osoba obrancu

Obranca by pri voľbe spôsobu obrany mal hlavne zvážiť svoju fyzickú a psychickú kondíciu, mal by byť odhodlaný podstúpiť riziko realizácie nutnej obrany a doviest' nutnú obranu do úspešného konca bez prestávky či zaváhania. Bez tejto psychickej vyzretosti nemajú akékoľvek fyzické danosti či materiálne výhody /napr. bodné či strelné zbrane/ význam.

Podľa odhodlanosti obrancu realizovať nutnú obranu delíme obrancov na preceňujúcich sa obrancov, rozhodných obrancov, nerozhodných obrancov a pasívnych obrancov.

Človek je vyvíjajúca sa bytosť, takže môže zapadať do rôznych typov obrancov. Obranca je však tým rozhodnejší, čím má viac skúseností s nutnou obranou, avšak negatívne skúsenosti s týmto

konaním prispievajú k zníženiu obrancovej rozhodnosti.

Významné delenie obrancov je ďalej i *podľa toho, koho individuálny záujem obraňujú* a delíme ich na:

- *obrancov brániacich vlastný individuálny záujem /napr. brániacich si vlastný život či majetok/,*
- *obrancov brániacich individuálne záujmy osôb, ku ktorým majú osobitný vzťah /môžu nimi byť napr. rodinní príslušníci, kamaráti/,*
- *obrancov brániacich pri individuálnych záujmoch neznámych osôb prioritne záujmy určitej skupiny osôb /napr. skôr vystúpime na obranu dieťaťa ako starca/,*
- *obrancov brániacich individuálne záujmy ostatných neznámych osôb /obrana týchto osôb je málo častá, pretože ľudia neradi podstupujú riziko ujmy nutnej obrany kvôli cudzím/.*

Obrancovia väčšinou skôr vystupujú na obranu typových záujmov, ktoré považujú za dôležitejšie, takže budú skôr obraňovať život ako majetok a tiež vtedy, ak v rámci určitého záujmu hrozí z útoku ťažší následok.

Ako útočníkov, tak i obrancov ďalej delíme *podľa ich vzťahu k útočníkom* na:

- *obrancov nepoznajúcich útočníka* – patria sem i fakticky poznaní obrancovi, v danej chvíli avšak maskovaní
- *obrancov s určitou vedomosťou o útočníkovi* – títo útočníka poznajú, ale nemajú o ňom a jeho schopnostiach ucelené informácie
- *obrancov poznajúcich útočníka*
- *domácich obrancov*

Osoby, proti ktorým útok smeruje a na ich obranu vystúpi obranca, delíme podľa stupňa pomoci tomuto obrancovi na spoluobrancov, poloobrancov, pomáhajúce osoby, proti ktorým útok smeruje a na nespolupracujúce osoby, proti ktorým útok smeruje.

Dôvody, prečo sa osoby, proti ktorým útok smeruje vôbec nezapájajú do obrany, alebo sa do nej zapájajú len čiastočne, môžu byť rôzne – od povinnosti obrancu vykonať obranu samostatne, ktorým je napríklad bodyguard, spoľahnutia sa na schopnosti hlavného obrancu až po strach o život a obavy zo zranenia. Taktiež postavenie osôb, proti ktorým útok smeruje, sa v súvislosti s uvedenou kategorizáciou môže z týchto dôvodov v priebehu útoku či obrany prelínať či meniť.

4. Nutná obrana ako kriminologický problém

Jednou z dôležitých úloh trestného práva je rozdeliť obranné konania na spoločensky prospešné a naopak, na konania spoločensky nebezpečné a to na základe vedecky odôvodnených, konkrétnych a všetkým zrozumiteľných hraníc nutnej obrany. Tieto hranice sú jedným z jeho právnych prostriedkov /ktorým sa môže celá spoločnosť voči spoločensky nebezpečným konaniam brániť/, preto musia byť určené ostro a musia byť výsledkom poznatkov mnohých disciplín, prispôbených celej rade politických i iných záujmov i vplyvu verejnej mienky. Možnosti trestného práva sú v tomto smere obmedzené, poznávanie podmienok a príčin vzniku nutnej obrany, určenie metód a prostriedkov prevencie je už úlohou kriminológie, ktorá poskytuje vedný základ pre kriminálnu politiku /súbor úvah a opatrení štátu /rôzne odporúčenia a trestnoprávne závery/ k zníženiu trestnej činnosti a účinnému boju s kriminalitou/. V spojitosti s nutnou obranou kriminológia musí *vymedziť funkciu obrany pred spoločensky nebezpečnými útokmi* /hlavne posúdiť ich trestnoprávny význam a ovplyvňovanie spoločnosti/, *zistiť stav právneho vedomia i odbornej verejnosti, častot výskytu povoleného alebo nepovoleného obranného konania v spoločenskej praxi, zistiť a analyzovať podmienky rozhodovania k zahájeniu alebo odmietnutiu obranného konania, navrhnúť a doporučiť kriminálnopolitické opatrenia*, vedúce k zníženiu nepovolenej obrany a zistiť stimulačné faktory k podporeniu obrany povolenej.

V súvislosti s uvedeným sa často javí problematickým získanie /zber/ relevantných údajov, ktoré je dostať do kriminologických štatistík zložité a časovo náročné /trestné stíhanie možno v dôsledku naplnenia podmienok nutnej obrany skončiť v rôznych štádiách trestného konania, takže údaje sa potom môžu „strácať“ v iných štatistikách – napr. ministerstva spravodlivosti, policajných orgánov/. Preto je asi najvýhodnejšou metódou získavania štatistických údajov metóda dotazníkového prieskumu.

V minulosti boli uskutočnené len niektoré šetrenia, na základe ktorých je možné dospieť k záveru, že v spoločenskom vedomí má možnosť konania v nutnej obrane pomerne vysoké a kladné hodnotenie, avšak na druhej strane mnoho občanov túto možnosť považuje pre obrancu za riskantnú. Ak občania bránia v takomto konaní obavy z postupu štátnych orgánov, poukazuje to na nedostatky právnej úpravy, alebo na jej nedostatočné pochopenie či výklad. V prípade, že je úroveň spoločenského vedomia i právnej úpravy vyhovujúca, potom problém môže niekedy spôsobovať neadekvátna aplikácia hmotnoprávných i procesných noriem orgánov činných v trestnom konaní⁷⁶.

Ďalším vykonaným orientačným prieskumom /respondentmi študenti 5. r. PF MU, Brno/ sa dospelo k záverom, že „väčšina respondentov považuje súčasnú právnu úpravu za nevyhovujúcu, nezodpovedajúcu potrebám praxe a neúmerne zvýhodňujúcu útočníka. Od výkonu práva ich

⁷⁶ HAVRDA, M.: Několik poznámek o přístupu k nutné obraně, Československá kriminalistika, 1/1988, str. 23

odradzuje neurčitost hraníc nutnej obrany, ... ich neznalosť subjektmi obranného konania a obavy zo sankcií, ktoré by ich mohli v dôsledku toho postihnúť⁷⁷ obava, z postupu orgánov činných v trestnom konaní, z rozhodnutia súdov, zo zdĺhavosti a zbytočnosti trestného stíhania, z potrestania, že s nimi bude zaobchádzané ako s páchatelmi, z následnej pomsty útočníka.../ Za ďalšie príčiny nerozhodného postoja ku konaniu v nutnej obrane uvádzali šok obrancu, presvedčenie o tom, že mu zo strany útočníka nakoniec nebude ublížené, nedostatok sebedomia, vplyv médií, presvedčujúcich občanov o nedostatočnosti právnej úpravy, ľahostajnosť, nezáujem, zbabelosť.../ Za podmienku k odhodlaniu konať v nutnej obrane považovala väčšina respondentov právnu istotu zaručujúcu jej úpravu a jej podrobnú znalosť, naliehavý spoločenský záujem, osobný záujem na ochrane seba a svojich blízkych, efektívnosť obrany ale i horšiu fyzickú kondíciu útočníka. Naproti tomu, väčšina respondentov sa vyjadrila k potrebe zachovania ochrany aspoň niektorých práv útočníka a preto vypustenie podmienky primeranosti kategoricky odmietla.

Občan by sa nemal báť brániť svoj život a nemal by byť za to potrestaný /aj keď v rámci obranného konania môže dôjsť i k ťažkému ublíženiu na zdraví, či dokonca až k usmrteniu útočníka/. Keďže médiá sú jedným z významných prostriedkov ovplyvňovania verejnej mienky a majú podstatný význam i v právnej osvete, je žiadúce, aby systematicky informovali verejnosť obzvlášť o konkrétnych úspešných prípadoch nutnej obrany. Ich zverejnením snád dosiahneme stav, že podobný postoj bude zaujímať viac štátnych zástupcov, sudcov i verejnosť.⁷⁸

4. 1. Preventívne podporovanie a príprava využívania nutnej obrany ako súčasť prevencie kriminality

Nutná obrana je priamym nástrojom boja proti kriminalite. Pokiaľ ju ľudia dokážu správnym spôsobom používať, je veľmi účinným prostriedkom k zabraňovaniu trestnej činnosti a následného dolapenia páchatelov.

Preventívna podpora a príprava využívania nutnej obrany musí prebiehať v takýchto dvoch úrovniach:

a/ vzdelávanie obyvateľstva v rovine poznania právnej úpravy nutnej obrany, jej praktického výkladu a na ich základe predpovedania postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov,

b/ vzdelávanie obyvateľov v rovine praktickej obranyschopnosti, jednak z hľadiska fyzického /napr. zlepšením kondície/, ale najmä z hľadiska zručnostného /napr. výcvikom so strelnou zbraňou/ a psychologického, aby bol obranca pomocou psychologického tréningu reálne schopný nadobudnuté poznatky využiť.

⁷⁷ KUČHTA J.: už cit. dielo, str. 192

⁷⁸ Tasit a vypálit, Reflex 4/99, str. 8

Preventívne podporovanie a príprava využívania nutnej obrany by mala mať najmä tieto formy:

1/ početné a korektné informácie v médiách, a to nielen o samotnej právnej úprave nutnej obrany a možných spôsoboch jej využitia, ale aj o jej konkrétnych úspešných prípadoch, ktoré by motivovali ďalších občanov k jej realizácii, keďže v tomto smere to stále nie je dostačujúce,

2/ praktické popularizačné príručky trestnoprávných a bezpečnostných odborníkov, kde zatiaľ jedinou iniciatívou bola odborná publikácia pod názvom „Nutná obrana“⁷⁹ a praktická príručka „Sami proti zločinu, praktická príručka ako bojovať proti kriminalite“⁸⁰. Tieto publikácie sú dostatočne zrozumiteľné a poskytujú odpovede na základné otázky na problematiku nutnej obrany, avšak vítaná by bola i ďalšia iniciatíva,

3/ organizácia kurzov nutnej obrany,- prednášajúci a inštruktori týchto kurzov by mali byť z oblasti práva, psychológie, rôznych obranných techník a samozrejme príslušníci obecnej či štátnej polície. Malo by byť v záujme bezpečnosti občanov štátom iniciovať takéto kurzy prostredníctvom samosprávy, tretieho sektora, či ďalších inštitúcií, vrátane aspoň čiastočného finančného zabezpečenia.

4/ zodpovedný prístup orgánov činných v trestnom konaní ku obrancovi i útočníkovi po vykonaní nutnej obrany. Táto oblasť má u nás ešte stále značné rezervy, nakoľko sa v praxi neraz stáva, že po účinnej aplikácii nutnej obrany a zadržaní útočníka, sa policajti prípadom zaoberajú len okrajovo a útočníka potom stíhajú len za priestupok, prípadne ho nepostihujú vôbec. Takéto konanie môže potencionálnych obrancov od nutnej obrany odrádzať a kým nedôjde z jednoznačnej nápravy, zvyšovanie bezpečnosti obyvateľstva zostáva len v teoretickej rovine.

Záverom celého kriminologického výskumu možno skonštatovať, že problematika nutnej obrany je v praxi nanajvýš aktuálna u celej populácie a na celom území Slovenska. Ako som už uviedol vyššie, vedomostnú úroveň o možnostiach využívania inštitútu nutnej obrany možno hodnotiť ako neustálenú, čiastočne intuitívnu. Na základe tohto preto navrhujem rozbehnúť zo strany všetkých subjektov prevencie kriminality masívnu kampaň na tému – čo si osoba v rámci využitia inštitútu nutnej obrany môže a čo nemôže dovoliť a ako psychicky i fyzicky zvládať situácie, vyžadujúce si zákrok v nutnej obrane.

⁷⁹ FICO, R.: Nutná obrana. Tlač Ludoprint, a.s. Trenčianske tlačiarne a papierne, 2001

⁸⁰ FICO, R.: Sami proti zločinu, praktická príručka ako bojovať proti kriminalite. Druhé prepracované vydanie. Prašice: AVF, 2005

5. Komparácia Nutnej obrany v českej a slovenskej právnej úprave

Slovensko a Česko tvorilo do konca roku 1992 jeden štátny celok - ČSFR, trestný zákon /ďalej len TZ/ preto platil jednotne na celom jeho území. Ani ich rozdelením od 1. 1. 1993 na Českú a Slovenskú republiku /ďalej len ČR a SR/ nedošlo v tejto oblasti k zásadnejšej zmene, keďže v oboch prípadoch zostal i naďalej v platnosti dovtedajší zákon č. 140/1961 Sb. TZ, v znení neskorších predpisov, okrem iného upravujúci i problematiku nutnej obrany.

Novelou TZ č. 290/1993 Sb. dochádza v ČR k určitej právnej úprave nutnej obrany v tom zmysle, že jej dosť obmedzené hranice vo vzťahu k napadnutému posúva zo „zrejmej neprimeranosti“ na nutnú obranu „celkom zjavne neprimeranú“ útoku. Slovensko v tomto smere taktiež nezaostáva, čoho dôkazom je prijatá novela TZ č. 248/1994 Z. z. , takmer identická s už citovanou českou novelou. Snáď jediným markantnejším rozdielom medzi nimi je len úprava „povahy a nebezpečnosti útoku“ nahradením slovného spojenia „spôsob útoku“, zakotveného v novej právnej úprave v ČR. Naproti tomu novoprijatá právna úprava v SR „povahu a nebezpečnosť útoku“ úplne vypúšťa a pojednáva už len o nutnej obrane „neprimeranej útoku“. Keďže hranice nutnej obrany sa tým rozširujú, jej praktický význam okrem už uvedeného následne spočíva v eliminácii interpretačných problémov a nedostatkov, čoho častým dôsledkom býva práve negatívny dopad pre subjekty, konajúce v nutnej obrane.

Viac ako 40 krát novelizovaný TZ napokon v SR vyústil k potrebe nového TZ, ktorým sa od 1. 1. 2006 stal rekodifikovaný TZ č. 300/2005 Z. z., v znení neskorších predpisov. . Najmä u nutnej obrany došlo k spresneniu a rozšíreniu podmienok jej uplatnenia /§ 25 TZ/:

- 1/ Čin inak trestný, ktorým niekto odvracia priamo hroziaci alebo trvajúci útok na záujem chránený týmto zákonom, nie je trestným činom.
- 2/ Nejde o nutnú obranu, ak obrana bola celkom zjavne neprimeraná útoku, najmä k jeho spôsobu, miestu a času, okolnostiam vzťahujúcim sa k osobe útočníka alebo k osobe obrancu.
- 3/ Ten, kto odvracia útok spôsobom uvedeným v odseku 2, nebude trestne zodpovedný, ak konal v silnom rozrušení spôsobenom útokom, najmä v dôsledku zmätku, strachu alebo zľaknutia.
- 4/ Ak sa niekto vzhľadom na okolnosti prípadu mylne domnieva, že útok hrozí, nevylučuje to trestnú zodpovednosť za čin spáchaný z nedbanlivosti, ak omyl spočíva v nedbanlivosti.

V súčasnej dobe bol i v ČR schválený rekodifikovaný TZ č.40/2009 Z. z., avšak jeho účinnosť bola posunutá až na 1.1.2010. Nutná obrana je v ňom upravená v § 29 a až na zmenu čísla § je uvedené ustanovenie rovnaké s pôvodnou úpravou.

- 1) Čin inak trestný, ktorým niekto odvracia priamo hroziaci alebo trvajúci útok na záujem chránený trestným zákonom, nie je trestným činom.
- 2) Nejde o nutnú obranu, ak obrana bola celkom zjavne neprimeraná spôsobu útoku, miestu a

času útoku, alebo okolnostiam vzťahujúcim sa k osobe útočníka alebo osobe obrancu.

V návrhu nového trestného zákonníka bol k úprave nutnej obrany pridaný aj odstavec 3, ktorý je taktiež v slovenskej úprave, no na základe rôznych kritizujúcich článkoch bol vypustený z návrhu.

3) Ten, kto odvracia útok, bez toho, že by boli úplne splnené podmienky nutnej obrany, nie je trestný, ak jednal v silnom rozrušení, strachu, úľaku alebo zmätku spôsobenom útokom.

/ V slovenskom rekodifikovanom TZ je oproti tomuto v § 25 – Nutná obrana /IV. oddiel – Okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu/ navyše i odsek č. 4 /vid'. vyššie//.

6. Návrhy *de lege ferenda*

Napriek tomu, že súčasná právna úprava nutnej obrany je podľa môjho názoru v TZ spracovaná na dobrej úrovni, vyžadovala by si určité legislatívne doplnenia a spresnenia, ktoré spolu so stručným prehľadom návrhov *de lege ferenda*, ku ktorým som v mojej diplomovej práci dospel, v tejto časti zhrniem.

Výpočet okolností vylučujúcich protiprávnosť trestného činu je v TZ taxatívny a nepripúšťa použitie analógie. Práve záver tejto definície trestného činu „ak tento zákon nestanovuje inak“ necháva priestor pre použitie okolností vylučujúcich protiprávnosť činu v trestnom práve hmotnom tým spôsobom, že skutky inak naplňajúce znaky trestného činu za splnenia podmienok niektorej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť uvedených v TZ, nie sú trestnými činmi. Avšak okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu vzniknúce na základe analógie, nie sú inštitúty podľa TZ. V záujme kompaktnosti právneho poriadku musíme jednotne posudzovať okolnosti vylučujúce protiprávnosť vo verejnom práve a to v zmysle TZ. Umožňuje to použitie analógie v správnom práve, vychádzajúc z trestného práva. Jednotlivé znenia okolností vylučujúcich protiprávnosť činu by bolo žiadúce v TZ upraviť tým spôsobom, že „*Čin inak trestný alebo čin, ktorým je inak administratívnym deliktom nie je trestným činom ani administratívnym deliktom.*“

Útok, proti ktorému je nutná obrana prípustná, nemusí byť zavinený okrem iného i preto, že sa takáto požiadavka nedá vyvodiť zo žiadneho ustanovenia TZ a vyplýva z toho, že nutná obrana by mala byť prípustná i proti útokom trestne nezodpovedných osôb a osôb konajúcich v skutkovom omyle. Zatiaľ čo v slovenskej i českej trestnoprávnej teórii začína tento názor prevládať, slovenská prax proti takýmto útokom zväčša pripúšťa iba krajnú núdzu, ktorej hranice sú omnoho užšie a teda znevýhodňujú obrancu. Preto by som navrhoval znenie nutnej obrany doplniť o vetu, že „*za útok sa považuje aj útok osoby nepríčetnej, osoby pre vek nezodpovednej či osoby konajúcej v skutkovom omyle*“.

Proti útokú zvieratá možno v nutnej obrane konať len v krajnej núdzi s výnimkou prípadu, keď je zvieratá nástrojom útoku človeka/, čo útočiacemu zvieratú pred človekom zabezpečuje vyššiu

ochranu. Považujem to za scestné, a preto by sa znenie nutnej obrany malo rozšíriť o vetu: „*Za útok sa považuje aj útok zvieratá*“.

Čo sa týka útoku verejných činiteľov, tam by som zákonnú úpravu navrhoval doplniť o vetu, že „*akty a útoky verejných činiteľov môžu byť považované za útok len vtedy, ak sú vykonávané mimo ich právomoc, alebo sú z iného dôvodu celkom zjavne neoprávnené*“.

Väčšina teórie i prax považuje konanie v nutnej obrane za možné, iba ak negatívne postihuje len útočníka. Podľa mojej mienky to odporuje logickému významu definície nutnej obrany, a preto si myslím, že by sa nutná obrana mala použiť aj na odvrátenie útoku spôsobom negatívne zasahujúcim do práv tretích osôb a do všeobecných záujmov štátu či spoločnosti, avšak iba v nevyhnutnej miere, limitovanej cez kritérium primeranosti.

Ďalej by som navrhoval doplniť znenie nutnej obrany v tom zmysle, že nejde o nutnú obranu, ak by jej podmienky boli splnené inak úmyselným trestným činom nevedome alebo aj vedome, ak pritom primárny úmysel obrancu nesmeroval k odvráteniu útoku na záujem chránený TZ. Táto otázka je totiž v súčasnosti sporná, pretože vylúčenie nutnej obrany v týchto prípadoch nemá oporu v zákonomnom znení.

Pozitívnym prínosom je zavedenie § 25 ods. 3 do nutnej obrany, ktorý ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť /nie protiprávnosť/, zohľadňuje prekročenie medzí nutnej obrany v zmysle beztrestnosti obrancu v prípade jeho silného citového rozrušenia spôsobeného útokom. Vyskytujú sa však i názory, že takáto subjektívna kategória môže byť v prípade prekročenia medzí nutnej obrany často zneužívaná z dosiahnutiu beztrestnosti. Preto by sme mali toto subjektívne hľadisko objektivizovať posudzovaním, či z povahy útoku naozaj vyplýva možnosť silného citového rozrušenia a toto tvrdenie ešte napríklad doložiť znaleckým dokazovaním.

Rovnako vítam i výslovné zakotvenie inštitútu putatívnej nutnej obrany ako okolnosti vylučujúcej trestnú zodpovednosť do § 25 ods. 4 TZ. Tiež by som navrhoval, že by podľa tohto vzoru bolo vhodné doplniť putatívne okolnosti i do znenia ostatných okolností vylučujúcich protiprávnosť činu.

V neposlednom rade by som chcel upriamiť pozornosť ešte na oprávnené použitie zbrane, ktoré má podľa mojej mienky nedostatky v tom zmysle, že sa vzťahuje na obranu so zbraňou, ktorej poskytuje široké možnosti, avšak obranu „holými rukami“ ignoruje, ďalej tým, že vo svojom znení kombinuje naplnenie útoku proti domovej slobode a teda splnenie podmienok nutnej obrany a zároveň pre svoju realizáciu vylučuje konanie v nutnej obrane /okrem intenzívneho excesu z nutnej obrany a to navyše iba ak nie je možné v prípade tohto excesu použiť ani § 25 ods. 3 TZ/, stáva sa oprávnené použitie zbrane nástrojom iba tých osôb, ktoré úmyselne a celkom zjavne, bez ospravedlňujúcich dôvodov prekročia medze nutnej obrany. Ďalším nedostatkom je i jeho znenie, ktoré poskytuje vo vlastnom obydlí tak široké oprávnenia fyzickej likvidácie iného človeka, je až príliš ľahko zneužiteľný. Z tohto vyplýva, že súčasné zákonné znenie oprávneného použitia zbrane je natoľko zmätočné a poskytujúce priestor pre zneužitie, že jediným vhodným návrhom z pohľadu

de lege ferenda by bolo *jeho kompletne vypustenie*. Mohlo by byt' úplne postačujúce, ak sa bude správne využívať inštitút nutnej obrany /útok, proti ktorému je prípustná nutná obrana, je pri narušení domovej slobody vždy prítomný/, ktorý je po rekodifikácii TZ na veľmi dobrej úrovni.

7. Exkurz do slovenskej úpravy oprávneného použitia zbrane

§ 26

Oprávnené použitie zbrane

(1) Použitie zbrane v súlade so zákonom nie je trestným činom.

(2) Za použitie zbrane v súlade so zákonom sa považuje aj jej použitie proti inému vo svojom obydli na ochranu života, zdravia alebo majetku, ak osoba do obydli neoprávnene vnikne alebo v ňom neoprávnene zotrva a nejde o nutnú obranu. To neplatí, ak bola pritom inému úmyselne spôsobená smrť.

V českom trestnom zákonníku je upravený len prvý odstavec a preto som sa v tomto exkurze zamerail hlavne na odstavec druhý, ktorý je svojim znením zaujímavý a diskutabilný. Zákonná úprava oprávneného použitia zbrane platná do rekodifikácie trestného práva vylučovala trestnosť činu, ak bola zbraň použitá v medziach splnomocnenia príslušných zákonných predpisov. Z podrobnejšieho skúmania jednotlivých zákonných predpisov, ako aj porovnaním podmienok tohto inštitútu z nich vyplývajúcich je zrejmé, že v určitých prípadoch ide vlastne o rozpracovanie všeobecných podmienok nutnej obrany.⁸¹ Oba inštitúty patria medzi okolnosti vylučujúce protiprávnosť, nemôže teda medzi nimi existovať zásadný rozpor.⁸² Novým ustanovením, výrazne súvisiacim s nutnou obranou je ods. 2 § 26 TZ, ktorý za použitie zbrane v súlade so zákonom považuje aj jej použitie proti inému vo svojom obydli na ochranu života, zdravia alebo majetku, ak osoba do obydli neoprávnene vnikne alebo v ňom neoprávnene zotrva a nejde o nutnú obranu. To neplatí, ak bola pritom inému úmyselne spôsobená smrť. Zbraň bude teda možné použiť aj vo svojom obydli, a to aj v prípade, keď ešte nepôjde o nutnú obranu. Ochrana života alebo zdravia už bude ohrozená, avšak ešte nemusí ísť o priamo hroziaci alebo trvajúci útok. Použitie tejto okolnosti však bude vylúčené, ak pri takomto použití zbrane vo svojom obydli dôjde k usmrteniu ohrozujúcej osoby.

Pri podrobnejšom skúmaní prepojenia oboch inštitútov by som chcel poukázať na potencionálne problémy v praxi. Podľa môjho názoru, nejasnosti vznikajú už pri vymedzení pojmu zbraň a jeho následnom prepojení s nutnou obranou. V zmysle ustanovenia § 25 ods. 1 je teda zbraňou zbraň v technickom zmysle slova, čo znamená, že každý zákon

⁸¹ napr. § 61 ods. 1 písm. g/, h/ zák. č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore

⁸² J.KUCHTA: už citované dielo, str. 182

používajúci pojem zbraň, si ho definuje sám podľa vlastných potrieb /TZ v § 122 ods. 3 vymedzuje pojem zbraň širšie, za zbraň by sme mohli teda považovať navyše i hocijakú vec, či predmet, spôsobilý urobiť útok proti telu dôraznejší – napr. kus dreva, tyč .../ Keďže § 26 TZ neobsahuje odkaz na nejaký iný zákon, som toho názoru, že v prípade definície pojmu zbraň musíme vychádzať z ustanovení § 122 ods. 3 TZ. Na základe tohto sa teda domnievam, že na použitie zbrane v súlade s § 25 ods. 2 TZ je možné použiť akúkoľvek zbraň, resp. predmet, ktorým možno urobiť útok proti telu dôraznejší. Avšak ako riešiť prípady, keď za splnenia všetkých podmienok, ktoré predmetné ustanovenie vyžaduje, dôjde k zákroku ochraňujúcej osoby proti narušiteľovi bez zbrane, „holými rukami“? Budeme v takýchto prípadoch akceptovať použitie zbrane, no obranu bez nej už nie? Tento rozpor priam núti upraviť dané ustanovenie tak, aby bolo konaním v zmysle § 26 ods. 2 TZ za splnenia ostatných podmienok i konanie bez použitia zbrane⁸³.

Taktiež by som chcel upozorniť na názory časti odbornej verejnosti, ktoré napriek uznaniu práva na nedotknuteľnosť obydlia ako jedného zo základných práv človeka vyslovujú určitú obavu z priznania neodôvodnene vysokého stupňa ochrany. Svoje názory okrem iného zdôvodňujú tým, že obrana obete by smerovala proti životu a zdraviu útočníka, ktorých význam ako objektu trestného činu je aj vzhľadom na systematiku osobitnej časti TZ vyšší⁸⁴ /zrejme poukazujúc súčasne na fakt, že nepôjde o konanie v nutnej obrane a hlavne v prípadoch ochrany majetku obete/.

Ďalším značným problémom druhého odstavca je, že znením kombinuje naplnenie útoku proti domovej slobode a teda splnenie podmienok nutnej obrany, pričom pre svoje uplatnenie vylučuje konanie v nutnej obrane okrem intenzívneho excesu z nutnej obrany a to navyše iba ak nie je možné použiť v prípade tohto excesu ani § 23 odst. 3 t.z. nutnej obrany. Týmto sa stáva oprávnené použitie zbrane nástrojom len tých, ktorý úmyselne a bez ospravedlňujúcich dôvodov prekročia medze nutnej obrany.

Ustanovenie ďalej dáva absolútnu ľubovôľu ochraňujúcej osobe. Okrem obmedzenia úmyselného usmrtenia narušiteľa, nie je nijak limitovaná. Môže spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví dokonca z nedbanlivosti i smrť. Môže zasiahnuť aj na ochranu majetku relatívne nízkej hodnoty a bez rozdielu osoby rušiteľa, čo znamená, že ochrana môže zasiahnuť aj ak ide o dieťa alebo staršieho človeka.

Pri takto širokom oprávnení použitia zbrane môže ľahko dôjsť k zneužitiu, čo určite nebolo cieľom daného ustanovenia a preto by bolo možno najlepšie vypustiť odst. 2 z trestného zákona.

⁸³ E. BURDA: Vybrané aspekty okolností vylučujúcich protiprávnosť po rekonštrukcii trestného práva hmotného, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou „Teoretické a aplikačné problémy rekonštruovaného trestného práva“, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2007, str. 41

⁸⁴ Pozri napr. J. MADLIAK a kol.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť, UPJŠ Košice, 2006

No čistejší pohľad a prípadnú opodstatnenosť využitia rozsahu predmetného inštitútu zrejme tak, ako v mnohých doposiaľ neupravených inštitútoch trestného práva, však prinesie až čas a aplikačná prax.

Záver

Nutná obrana viac než iné inštitúty reprezentuje základné politické názory jednotlivých historických epoch, keďže ide o právo bezprostredného násilia a jeho realizácie jednotlivcom či štátom. Štát tým vlastne vyjadruje svoj vzťah k hodnotám, ktoré je možné brániť vlastným konaním, a to i násilným, čo je dané okruhom záujmov, na obranu ktorých môže jednotlivec vystúpiť sám. Podmienky, za ktorých je nutná obrana prípustná sú právne zakotvené v trestných zákonoch prakticky všetkých právnych štátov. Je povinnosťou štátu stanoviť presné pravidlá pre konanie v takejto obrane, aby nedochádzalo k masovému zneužívaniu tohto inštitútu, k anarchii a svojvôli. Týmto pravidlami

sú spravidla hroziaci alebo trvajúci útok, nemožnosť príslušného štátneho orgánu zakročiť a nebezpečenstvo porušenia právom chránených záujmov. Čím užšie sú vymedzené tieto podmienky, tým väčšiu právnu istotu inštitút nutnej obrany občanom poskytuje, čím zároveň vzrastá ich význam pre celú spoločnosť. Naviac štát tým obranné konanie napadnutého legalizuje, čím ho zbavuje rizika a zodpovednosti za spôsobený následok, teda vylučuje akékoľvek sankcionovanie za takéto konanie. Preto je nutná obrana okolnosťou, vylučujúcou protiprávnosť. Napadnutý sa správa tak, ako mu to zákon dovoľuje, chýba teda znak protiprávnosti a spoločenskej nebezpečnosti, čo považujeme za primárne znaky trestného činu. Aby však protiprávny útok nezbabel všetkých práv ani útočníka, právny poriadok presne vymedzuje podmienky a medze konania obrancu v nutnej obrane, a zároveň poskytuje záruku, že konanie obrancu bolo žiadúce a právom chránené.

Problematika nutnej obrany je veľmi široká. Jej beztrestnosť je v práve uznávaná oddávna, tomuto inštitútu sa právna veda venovala už v stredoveku, z čoho vyplýva, že poskytuje značný priestor na diskusiu a rozdielny výklad jej pôvodu, zmyslu či jednotlivých inštitútov. Rovnako ako dodržiavanie základných ľudských práv v poslednej dobe naberá na svojom význame, tak sa i interpretácia nutnej obrany, ktorou si obranca chráni svoje zaručené práva, viac a viac rozširuje.

Stav nutnej obrany môže nastať u kohokoľvek a kedykoľvek, avšak ochrana záujmov pred útokom na ne je právom každého občana, nie jeho povinnosťou /výnimkou tvoria osoby, ktorým túto povinnosť ukladá priamo zákon, napr. policajti/. Dovolím si však tvrdiť, že tento inštitút vyvoláva u občanov skôr pochybnosti a obavy, pretože občan síce vníma jeho existenciu, no väčšinou nevie, ako ďaleko smie vo svojej obrane zájsť. V nemalej miere môžeme za príčinu tohto stavu označiť i médiá a ich vplyv na širokú verejnosť, pretože za účelom pútania pozornosti či zvyšovania svojej sledovanosti prevažne informujú len o negatívnych dopadoch konania v nutnej obrane. Dôsledkom takejto nežiadúcej informovanosti môže byť potom často u obrancu obava, že ak by konal v nutnej obrane, mohol by byť namiesto uznania stíhaný za prekročenie jej hraníc. Preto je nutné, aby médiá zverejňovali i úspešné prípady nutnej obrany, sprostujúce obrancu viny a aby taktiež venovali zvýšenú

pozornosť popularizácii právom daných možností, aby sa o nich dozvedel i prostý občan. Toľko všeobecné úvahy k danej problematike.

Na tomto mieste by som sa už nechcel podrobnejšie zaoberať nutnou obranou v súvislosti s jej zákonnou úpravou, nakoľko jej výklad je pomerne obširne rozvedený v predošlých kapitolách tejto diplomovej práce.

Problematika nutnej obrany patrí medzi najzaujímavejšie oblasti trestného práva, s mnohými „záľudnými zákutiami“, do ktorých sa preniká iba ťažko. Pevne verím, že táto diplomová práca nielen prispeje k rozvoju vedy nutnej obrany v trestnom práve, ale že najmä podnieti všeobecnú odbornú diskusiu o sporných alebo zatiaľ menej známych aspektoch nutnej obrany.

Resumé

To avert the attack of an offender an individual is authorized to perform as defender who practically compensates the state as well as its organizations which they are not able to be on the spot in an instant to grant for the attacking one's an adequate protection. That is why we can rightfully consider necessary defence as useful and socially desirable method to fight off criminality. However to act at necessary defence is not the duty for citizen but still it is his right. It depends on his free will to decide this right to use.

This task has long evolution under its way. While reaching its present legal shape it had passed through various changes which were unfolding from specific intents of human society resulting that this subject is still actual seeing that it is the direct pulse of society's politic organizations and reflects its total politic scene.

This submitted Diploma work contains detailed analysis of criminal code clauses associated with disputableness of necessary defence, mainly promoted with practical examples of legal proceedings. Under copying their applications in practice there were also deliberated standpoints and attitudes of Criminal procedure bodies so beside all embracing interpretations and conclusion of legal acting rules at necessary defence I dwell on this theme at its larger sense of continuity.

Observing Jurisdiction at the hand of Slovak and Czech specialistic literature then I analyzed their individual clauses which I summarized along with further.

In those cases where variety of standpoints and theories were present my cup of tea were to formulate from them an optimal conclusion and to justify it. There were also interstices or other imperfections of specialistic literature in this disputableness. That is why I regard as necessity to fill or eliminate with formulating original standpoints and interpretations. These theoretic and practical conflicts of certain tasks have provided an expanded space for my own observations and conclusions. In some cases flowing into proposition changes of nowadays' statutory texts of assertions of criminal codes, proposed acts de lege ferenda.

It was my intention to specify and describe characteristic features of necessary defence to such a measure that they were easily comprehensible as for specialistic as laic community.

The Diploma work is divided for seven file sections: 1. Necessary defence, 2. Transcendence boundary of necessary defence, 3. Attacker and defenfer, 4. Necessary defence as a problem of criminology, 5. Comparison of necessary defence at Czech and Slovak legal regulations, 6. De lege ferenda suggestions, 7. Discursion into Slovak authorized conditioning for weapon usage.

The first chapter defines conditions for necessary defence from its formations till terminal moment and notify us with their basic ideas which are unfolded at the next subheads.

The important part of these ideas are also the calculation of interests which is defended by criminal code and its regulated extent. To simplify understanding necessary defence's problematic

it was inevitable to explain more extensively conception of the attack against which necessary defence aim at. It is one of its main principles that the attack must be directly threatening or permanent. In the next subheads I go into description of different sorts and brands of an attack which in terms of necessary defence it can only be the human acting in according with law infilling not only all the signs of an attack but also social seriousness and illegality.

The next space I have bestowed it was illegality of the attack and its further information. As important as it there is also important the subhead focused at the defence and its specifications. And of course an adequacy of an attack which is the operative part for judging whether the defence has been visibly inadequate that is inauthorized where above all it compares the intensity versus attack. It is not important what means of aid for his defence he makes use of but how. The acceptability of an attack vs defence then I describe from my subjective and objective point of view where it is desirable to have in mind both of them. Their valuation ranks to the Court of Justice.

The second chapter which is specialising to step over inevitable limit contains most of all juridical definitions and their analysis. To step over inevitable defence's limit means to cross over conditions when the act of necessary defence is apparently unreasonable what we call the excess base in juristic terminology. We take great emphasis for correctness in accuracy of classification whereas the matter of principle gives citizens legal ethics of impunity or on the other hand it designates criminal sanction not to keep their terms. In order not to have the consequences reasonably strict it may be acting of defender with regard to his other criminal actions regarding on his behalf in extenuating circumstances - to restrict punishment or cancel it what is the subject matter of the next subhead.

The third chapter is dealing with the attacker vs defender their all embracing characteristics as well as their partition into various groups and types or with reference of their mutual connection.

In the fourth chapter I have focused my attention also at criminal aspects of necessary defence to take advantage of my knowledge about the causes and conditions of criminality which is an undisputable contribution for juridical sanctions. In this chapter I also have mentioned what forms and similarity would have had preventive punishment and preparation for using necessary defence in practice.

The fifth chapter is dedicated to comparison of necessary defence in Czech and Slovak adaptation, mainly to its differences where the schematic model by no means is using weapon rightfully. These anomalies I analyze in detail at discussion in Slovak adaptation with regard to using the weapon rightfully which is actual after recodification of criminal code which creates individual and at the same time last one the seventh chapter of the Diploma work.

The sixth chapter summons up propositions *de lege ferenda* which defined the idea of modification or completed legal regulations of exploring institution. These thoughts I formulized then into legislative proposals which they would have to contribute for juridical institutions.

Zoznam použitej literatúry

Knihy:

1. DORNIČOVÁ, P.: Pes a trestní právo. Praha: Orac, č. 11, 2002
2. FICO, R.: Nutná obrana. Tlač Ludoprint, a.s. Trenčianske tlačiarne a papierne, 2001
3. FICO, R.: Sami proti zločinu, praktická príručka ako bojovať proti kriminalite. Druhé prepracované vydanie. Prašice: AVF, 2005
4. IVOR, J.: Zaistenie osôb a vecí dôležitých pre trestné konanie. In: HUSÁR, E. A KOL.: Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 2003
5. KUČHTA, J.: Nutná obrana, Masarykova univerzita. Brno, 1999
6. Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné, obecná část. 3. vydání, Brno : MU Brno, 2003
7. MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť, UPJŠ Košice, 2006
8. MADLIAK, J.–MADLIAK, A.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti. Košice: ATOM computers, 2000
9. NOVOTNÝ, O.-DOLENSKÝ,A-JELÍNEK,J.-VANDUCHOVÁ,M.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003
10. PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2001
11. ŠÁMAL,P.-PŮRY, F.-RIZMAN,S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004
12. SAMÁŠ, O.-STIFFEL, H.-TOMAN, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: Iura edition, 2006
13. SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné. Praha, 1947
14. TERYNGEL, J.: Nad trestní odpovědnosti podnikatele. Orac, 1998
15. VOKOUN, R.: Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze. AUC Iuridica 3/1989
16. ZLOCH, P.: Formy verejnej správy. In:Škultéty, P. a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2004

Články v odborných časopisoch:

1. BALÁŽIKOVÁ, A.: Rekodifikácia nutnej obrany. *Justičná revue*, r. 58, č. 1, 2006
2. BURDA, E.: Vybrané aspekty okolností vylučujúcich protiprávnosť po rekodifikácii trestného práva hmotného, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou „Teoretické a aplikačné problémy rekodifikovaného trestného práva“, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2007
3. CÍSAŘOVÁ D., ČÍŽKOVÁ, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, *AUC* 1/1986,
4. DOLENSKÝ, A.: Nová koncepce nutné obrany - § 13 TZ. *Bulletin advokacie*, č. 1. Praha: Česká advokátní komora a Slovenská advokátní komora v nakladatelství CODEX, 1994
5. DOLENSKÝ, A.: Primeranosť nutnej obrany, *Všehrd* 3/1993
6. DOLENSKÝ, A.: Střílet nebo nestřílet? *Právní praxe v podnikání* 2/97
7. HAVRDA, M.: Několik poznámek o přístupu k nutné obraně, *Československá kriminalistika*, 1/1988
8. KUČHTA, J.: K novele ustanovení § 13 tr. zák. o nutné obraně, *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1994, č. 2
9. KUČHTA, J.: Nové tendence právní úpravy a posuzování nutné obrany v Čs. TZ. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd“, konanej dňa 28. marca 2001, Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001
10. PRIKRYL, O.: K návrhu nového TZ o nutnej obrane. *Justičná revue*, r. 57, č. 2, 2005
11. ŠTIAVNICKÁ, J.: O trestnej zodpovednosti nepříčetného páchatel'a podľa návrhu nového trestného zákona. *Justičná revue*, r. 56, č. 5, 2004, s. 608 – 612
12. TESCHLER, E.: K některým otázkám nutné obrany, *Trestní právo*, 1997, č. 10

Judikatura:

R 18/1996

R 2/2006

Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 12.2.1979, sp.zn. 5 Tz 143/79

Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 18.6.1970, sp.zn. 3 Tz 13/70

Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 28.7.1978, sp.zn. 4 Tz 40/78

Rozhodnutie Najvyššieho súdu z dňa 28.4.1990, sp.zn. 11 To 27/90

Právne predpisy:

zákon č. 171/1993 Z. z., o Policajnom zbore, v znení neskorších predpisov.

zákon č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon, v znení neskorších predpisov.

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon s účinností od 1.1.2010.

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.